

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anna Jonsson

Ansvarsfördelningen kring
mobbade elever i grundskolan
-The responsibility for bullied kids in elementary school

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Titti Mattsson

Förvaltningsrätt

VT 2002

Innehåll

SAMMANFATTNING	5
FÖRORD	6
FÖRKORTNINGAR	7
1 INLEDNING	8
1.1 Syfte och frågeställningar	9
1.2 Avgränsningar	9
1.3 Metod och material	11
1.4 Disposition	12
2 DEFINITIONER SAMT UTREDNING AV BEGREPP	14
2.1 Skolplikt	14
2.2 Kommunen som huvudman för skolan	16
2.3 Begreppet mobbing	17
3 ANSVARFÖRDELNING ENLIGT GÄLLANDE FÖRFATTNINGAR	20
3.1 Skollagen	20
3.1.1 Allmänt	20
3.1.2 Kommunens ansvar	21
3.1.3 Rektors ansvar	22
3.1.4 Lärarnas ansvar	23
3.1.5 Föräldrar och elever	24
3.1.6 Sammanfattning	25
3.2 Läroplaner	26
3.2.1 Allmänt	26
3.2.2 Kommunens ansvar	27
3.2.3 Rektors ansvar	27
3.2.4 Lärarnas ansvar	28
3.2.5 Föräldrar och elever	29
3.2.6 Sammanfattning	29
3.3 Grundskoleförordningen	30
3.3.1 Kommunens ansvar	30
3.3.2 Rektors ansvar	30
3.3.3 Lärarnas ansvar	31
3.3.4 Föräldrar och elever	32

3.3.5	Sammanfattning	33
3.4	Arbetsmiljölagen	33
3.4.1	Kommunens ansvar	34
3.4.2	Rektors ansvar	34
3.4.3	Lärarnas ansvar	34
3.4.4	Föräldrar och elever	35
3.4.5	Sammanfattning	35
4	ANSVARSFÖRDELNING ENLIGT RÄTTSPRAXIS	36
4.1	Domstolsavgöranden	36
4.1.1	NJA 2001 s. 755 "Grumsfallet"	36
4.1.1.1	Domstolarnas resonemang	38
4.1.1.2	Kort slutsats	39
4.1.2	NJA 1984 s. 746 "Stämjärnsålet"	39
4.1.2.1	Domstolarnas resonemang	40
4.1.2.2	Kort slutsats	41
4.1.3	NJA 1988 s. 586 "Nackgreppsmålet"	41
4.1.3.1	Domstolarnas bedömning	41
4.1.3.2	Kort slutsats	42
4.1.4	Mål FT 8116-99 "Isblocksfallet"	42
4.1.4.1	Domstolarnas bedömning	42
4.1.4.2	Kort slutsats	43
4.1.5	Mål T72-98 "Skrubbfallet"	43
4.1.5.1	Domstolens bedömning	43
4.1.5.2	Kort slutsats	43
4.2	Justitieombudsmannens ämbetsberättelse	44
4.2.1	JO 1999/2000 Dnr. 4639-1997 "Kontraktet"	44
4.2.1.1	Bedömning	44
4.2.2	JO 1999/2000 Dnr. 826-1997 "Brevet"	45
4.2.2.1	Bedömnig	45
4.2.3	JO 1998/99 Dnr. 352-1998 "Polisanmälan"	46
4.2.3.1	Bedömning	46
4.2.4	JO 1981/82 s. 368 "Stövlarna"	47
4.2.4.1	Bedömning	47
4.2.5	JO 1996/97 Dnr 2777-1995 "Avstängning 1"	47
4.2.5.1	Bedömning	48
4.2.6	JO 1991/92 Dnr 1361-1990 "Avstängning 2"	48
4.2.6.1	Bedömning	48
4.2.7	JO 1989/90 s. 297 "Skolstrejken"	49
4.2.7.1	Bedömning	49
4.3	Sammanfattning	50
5	SAMMANSTÄLLNING OCH ANALYS	53
5.1	Allmänt	53
5.2	Ansvarsfördelningen	53
5.2.1	Kommun	53
5.2.2	Rektor	54
5.2.3	Lärare	55
5.2.4	Elever	57
5.2.5	Föräldrar	58

5.3	Sammanfattande slutkommentarer	58
	BILAGA A	60
	BILAGA B	61
	KÄLLFÖRTECKNING	62
	LITTERATURFÖRTECKNING	63
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	64

Sammanfattning

Skolplikten tvingar barn i vårt land att vistas i skolan under en stor del av sina liv. Den här uppsatsen utreder skolpliktens inverkan på barn och deras föräldrar och kommunens ansvar på grund av skolplikten när mobbing pågår i skolan. Den undersöker också vad skolan och dess personal har för offentlighetsliga skyldigheter gentemot eleverna enligt svensk lag. Mobbing är ett vanligt problem i skolorna som mer eller mindre alla elever utsätts för eller kommer i kontakt med under sin skolgång. Det är ett komplicerat socialt och psykologiskt fenomen och det är svårt att fastställa vad som är rätt eller fel handlingsmodell och i vilken ordning olika åtgärder ska sättas in i arbetet mot mobbing.

Det framgår både i författning och i praxis att kommunen har ansvar för eleverna i skolan. Skolans huvudman, kommunen, är ansvarig för elevernas skolgång. Ansvaret är övergripande då kommunerna inte närvarar på skolorna. Det innebär att de ansvarar för att rektorer och övrig personal på skolan gör vad som åligger dem. Förutom arbetsgivaransvaret för skolpersonalen har kommunen även en tillsynsplikt över att barnen fullgör sin skolplikt. Rektor har ett övergripande ansvar för skolan, som inkluderar att se till att lärarna har möjlighet att utföra sitt arbete på ett bra sätt. Han eller hon ansvarar för att undervisningen på skolan följer statsmakternas riktlinjer och i detta ingår att leda skolans personal och se till så att lärarna tar ansvar för skolans fostrande roll. Kommunikation mellan lärare, elever, föräldrar och rektor ligger under rektors ansvarsområde och även ansvaret för att ett handlingsprogram för arbetet mot mobbing finns på skolan.

Skolan ska genom lärarna verka för att alla elever har en medvetenhet om sina rättigheter liksom om sina skyldigheter. Främlingsfientlighet och intolerans ska bemötas med kunskap och öppna diskussioner. Det ingår i lärarens uppgifter att visa att alla människor är värdefulla, att arbeta mot mobbing och rasism samt att arbeta för jämställdhet i skolan. Läraren ska ingripa när mobbing inträffar, men också arbeta förebyggande för att undvika att elever far illa. Personalen på skolan har ett culpaansvar som innehåller krav på att skolan ska ha gjort vad som rimligen kan begäras för att förhindra mobbing. Åtgärder som vidtas får emellertid inte gå utöver de som lagen och då framförallt skolförfattningarna medger.

Föräldrar har ansvar för sina barn. Detta ansvar sträcker sig till skolans miljö, där en del av ansvaret tas över av personalen på skolan. Lärare och föräldrar har ett ömsesidigt samarbets- och informationsansvar. Vårdnadshavaren har, tillsammans med kommunen, ansvar för att se till att barnen fullgör sin skolplikt.

Förord

För några år sedan stämde Johanna Rosenqvist, en ung flicka från Grums, sin kommun och krävde skadestånd för att hon utsatts för mobbing i skolan under en längre period. Stämningen väckte ett intresse för elevernas rättigheter och skyldigheter i en sådan situation. Mobbing är vanligt i skolan och de flesta elever utsätts för eller kommer i kontakt med mobbing på ett eller annat sätt under sin uppväxt. Hur kunde kommunen vara ansvarig för att ett barn mår dåligt i skolan? Går det verkligen att kräva en kommun på ersättning för att ha utsatts för mobbing i skolan?

Jag följde Rosenqvists mål (nedan kallat "Grumsfallet") då det togs upp i tingsrätten och förvånades över att hon där fick rätt. Målet överklagades av Grums kommun och i HovR och HD förlorade hon målet. Trots hennes förlust kändes det som att hennes fall fått kommuner runt om i Sverige att reagera. Alla tre rättsinstanserna bekräftade att Rosenqvist hade stämt rätt part. I just hennes fall hade skolan och därmed också kommunen gjort vad de kunnat för att förebygga och förhindra att hon och andra elever vid skolan drabbades av mobbing. Detta betyder att kommunen har ansvar för att barnen i skolan mår bra enligt domstolarna.

Efter Rosenqvists stämning har något hänt i skolorna. Kommuner hyr in föreläsare till att hålla föredrag om hur och varför mobbing måste förebyggas. Lärare får gå kurser i hur de ska hantera besvärliga situationer som kan uppstå i skolan. Eleverna har fått större insikt i att de kan ställa krav på sina lärare, sin rektor och om inte det hjälper, kan de till och med vända sig till sin kommun med krav.

Intresset för Rosenqvists fall lockade till att gräva djupare och ta reda på hur det förhåller sig med ansvaret för elevers välmående i skolan. Vilket ansvar har kommunerna då det gäller att tillhandahålla skolgång och vad innebär denna skyldighet? Vad kräver lagen av kommunerna och vad kan kommunen i sin tur ställa för krav på sina anställda inom skolan? Uppsatsen undersöker lagens krav på skolan och dess personal och arbetet innehåller också funderingar kring elevernas eget ansvar och, då dessa är minderåriga, deras föräldrars ansvar. Resultatet av nyfikenheten finner ni nedan.

Ett stort tack till läraren Doris Jonsson som bjöd in mig att närvara på deras kompetensutvecklingsdag där Annika Gustafsson (kommunens juridiska ombud i "Grumsfallet") höll föredrag om mobbing och skolans ansvar. Ett stort tack även till min handledare Titti Mattsson för hennes tålamod, goda råd och all annan hjälp speciellt när det har behövts en knuff i rätt riktning. Till sist riktas också ett tack till alla er som på ett eller annat sätt bidragit till det här arbetet.

Förkortningar

BO	Barnombudsmannen
BrB	Brottsbalken
Dnr.	diarienummer
DsU	Departementsserien utbildning
evk (i bilaga A)	elevvårdskonferens
FB	Föräldrabalken
FT	Förenklat Tvistemål
HD	Högsta Domstolen
J (i bilaga A)	Johanna
JO	Justitieombudsmannen
kisar (i bilaga A)	kamratstödjare
klf (i bilaga A)	klassföreståndare
kurs.	kursivering
Lpf	Läroplanen för de frivilliga skolformerna
Lpfö	Läroplanen för förskolan
Lpo	Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet
Målnr	Mål nummer
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	proposition
SFS	Svensk författningssamling
SKOLFS	Skolverkets författningssamling
T (t.ex.: T1722-97)	Tingsrätten dvs. mål avgjorda vid tingsrätten
tillf.	tillfällen
TT (i bilaga B)	Tidningarnas Telegrambyrå
ÅK (i bilaga A)	årskurs

1 Inledning

Barns rättigheter är viktigt i vårt samhälle och då främst grundläggande rättigheter som mat, kläder och omsorg. Andra rättigheter hamnar ofta i skymundan som till exempel rätten till en trygg studiemiljö där barnen mår bra. Elever har precis samma rätt, till en arbetsplats där de mår både fysiskt och psykiskt bra, som en vuxen arbetstagare.¹ Barnens rättigheter i dessa sammanhang glöms ofta bort varför de vuxna runtomkring dem måste ta ansvar för och se till att de behandlas på rätt sätt och får den trygghet och den arbetsmiljö de har rätt till.

I Sverige ska alla barn genomgå en viss utbildning, vilket kallas för att barnen har skolplikt. Utbildning som omfattas av skolplikt bedrivs i grundskolan, det vill säga skolans årskurs 1 till och med 9. Skolplikten är nödvändig för att alla barn som växer upp i Sverige ska ha samma möjlighet till grundläggande utbildning som så småningom kan leda till ett bra arbete. Klasskillnader i samhället ska inte få avgöra barnens framtid. Det ska inte spela någon roll om ett barn har välutbildade höginkomsttagare till föräldrar, om föräldrarna har låga inkomster eller om barnet inte ens har föräldrar kvar i livet. Tanken är att alla ska få samma stabila grund att stå på. Grundskoleutbildningen blir en plattform för alla, varifrån man sedan kan ta sig vidare ut i livet i olika riktningar.

Skolplikten tvingar barn i vårt land att vistas i skolan, under en stor del av sitt liv. Då en person ska spendera mycket tid på en plats, och dessutom ta vara på tiden för att lära sig för livet, krävs en bra arbetsmiljö där de trivs eller åtminstone en miljö som de inte mår dåligt i. Föräldrarna har ett stort ansvar för att deras barn mår bra och får en bra start i livet men ansvaret kan inte dras hur långt som helst. När barnen vistas i skolan vet föräldrarna lite om vad som händer i barnens liv, endast sådant som barnen berättar eller skolpersonalen förmedlar när föräldrarnas öron. Detta gör att föräldrarna bör kunna ställa krav på att skolpersonalen till viss del tar över vårdnadsansvaret för barnen då de vistas i skolan.

Ansvaret för att eleverna närvarar i skolan bör inte läggas på barnen själva då dessa är minderåriga. Barnet har ett visst ansvar, men när eleven själv inte vill eller orkar får någon annan träda in och ta över ansvaret. Det blir speciellt aktuellt i de situationer då barnets egen vilja att närvara i skolan brister på grund av att barnet inte trivs där, vilket är fallet då mobbing förekommer. Är miljön i skolan tillfredsställande och barnet ändå väljer att inte gå till skolan ska föräldrarna träda in och ta ansvar för att se till att eleven deltar i den obligatoriska undervisningen. Då skolmiljön inte är bra, eller till och med är skadlig, bör barnen och deras föräldrar kunna ställa krav på de personer som har möjlighet att ingripa. Sådana personer är personalen på skolan men även deras arbetsgivare, kommunen, kan hållas ansvarig.

---

¹ 1 kap. 1 § arbetsmiljölagen.

Detta examensarbete behandlar ansvarsfördelningen kring hur elever i grundskolan får sin skolgång tillgodosedd, framförallt när mobbing inträffar och påverkar barnens egen vilja att gå i skolan. Det är kommunens skyldigheter gentemot skolan och dess elever som arbetet inriktas på. Vad lagen kräver av skolans personal, eleverna själva och deras föräldrar kommer också att undersökas och redovisas i den här uppsatsen. Alla dessa parter är inblandade i barnens framtid och hur parterna agerar är avgörande för hur barnens liv kommer att utveckla sig.

1.1 Syfte och frågeställningar

Denna uppsats syftar till att utreda skolpliktens inverkan på barn och deras föräldrar samt kommunens ansvar på grund av skolplikten när mobbing pågår i skolan och påverkar elevernas liv. Syftet är att utreda hur långt kommunens skyldighet att tillhandahålla skolgång i fall av mobbing enligt lag, förordning, praxis och andra föreskrifter sträcker sig. Kan en utsatt elev kräva av föräldrarna, lärarna, rektorn eller till och med kommunen att de sätter sig in i och ingriper i situationer då mobbing gör att barnet mår dåligt? Hur långtgående åtgärder kan i så fall krävas? Kan kommunen lägga över hela eller delar av ansvaret på någon annan som till exempel rektor, lärarna, föräldrarna eller på eleverna själva? Ett mål med uppsatsen är att se vad skolan och dess personal har för offentlighetsrättsliga skyldigheter gentemot eleverna enligt svensk lag, vad de kan göra för att medverka till att eleverna deltar i och upplever undervisning och annan tid i skolan som något positivt och lärorikt. Dessutom behandlas hur långt elevernas eget ansvar sträcker sig. Till sist utreds också hur stort ansvar föräldrar har för barns välbefinnande i skolan och för deras deltagande i undervisningen.

Lärarna på skolan har möjlighet att upptäcka och ingripa då miljön inte är bra för barnen. Det bör därför kunna krävas av dem att de ser till att barnen trivs eller åtminstone att det inte är skadligt för dem att vistas i skolan.

Lärarna ansvarar direkt för miljön på skolan medan rektor ansvarar för att lärarna utför det arbete de anställts för. Rektors ansvar är övergripande och inkluderar att se till att lärarna har möjlighet att utföra sitt arbete.

Kommunen, såsom huvudman för skolan, har det yttersta ansvaret för att skolorna sköts och ansvarar därmed för rektor, lärare och elever. Ansvaret är viktigt för att samhällets intresse av att barn och unga får utbildning tillgodoses och detta gör frågorna huruvida elever kan ställa krav och vilka krav de i så fall kan ställa, intressanta. Nedan utreds och preciseras vad gällande rätt säger om vem som har vilket ansvar och omfattningen av lärares och rektors arbetsuppgifter.

1.2 Avgränsningar

Uppsatsen är inriktad på att utreda de ansvarsfrågor som uppstår när skolplikten inte uppfylls. Oavsett anledning till frånvaron så skapar den ett

problem som måste lösas. Arbetet kommer att koncentreras på ansvarsfrågan i allmänhet och ansvaret vid förekomst av mobbing mer specifikt. En grundlig utredning av ansvarsfrågan i alla situationer som kan tänkas uppkomma är alltför omfattande varför arbetet främst inriktas på frågeställningar som uppkommer när barnet inte närvarar i skolan då det mår fysiskt och psykiskt dåligt på grund av mobbing.

Den svenska skolan består av två större delar, grundskolan som omfattas av skolplikten och gymnasiet som är en frivillig påbyggnad. Mobbing kan vara ett problem i gymnasiet liksom i grundskolan och åtgärder inom de olika skolorna skiljer sig en del åt eftersom gymnasiet är frivilligt. Bland annat finns större möjlighet för lärare och rektorer på gymnasiet att stänga av en elev på grund av olämpligt beteende. Denna uppsats är dock inriktad på att utreda ansvarsfrågan för elever i grundskolan då det genom skolplikten uppkommer intressanta ansvarsfrågeställningar.

En annan aspekt är att mobbing i de allra flesta fall är en brottslig handling. Ordet mobbing används dagligen i vårt samhälle som en samlingsterm på flera olika straffbelagda handlingar när de sker i skolan. Misshandel², olaga hot³, skadegörelse⁴ och hets mot folkgrupp⁵ är några exempel som i dagligt tal benämns som mobbing då de inträffar i skolan. Dessutom är det ofredande⁶ då en elev skriker något åt en annan elev, olaga tvång⁷ då en elev håller fast någon annan, förtal⁸ eller förolämpning⁹ då eleven talar nedlåtande eller med kränkande ord om någon annan. Då en utredning om mobbingens straffrättsliga aspekter ligger utanför arbetets valda ämnesområde, nämns det här för att sedan lämnas därhän.

Kring mobbingen finns det också civilrättsliga frågeställningar. Skadeståndsansvar för förstörda kläder och stulna cyklar är exempel som kan uppkomma i samband med mobbing. Denna aspekt är visserligen intressant men uppsatsens inriktning gäller endast det offentlighetsrättsliga ansvaret, varför det civilrättsliga överläts åt någon annan att utreda.

Lagar, förordningar, rättsfall och andra föreskrifter kommer att ligga till grund för arbetet. En stor del av arbetet grundar sig på vad läroplanen säger om ansvar i skolan. Vi har i Sverige tre olika läroplaner: Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo), Läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf) och Läroplanen för förskolan (Lpfö). Av dessa tre är det endast den som gäller för de obligatoriska skolformerna som kommer att behandlas här, då uppsatsen avgränsats till att endast behandla ansvaret inom grundskolan. Skolorna följer även lokala föreskrifter som till exempel skolplanerna. Varje

---

² 3 kap. 5 § brottsbalken (1962:700) nedan kallad BrB.

³ 4 kap. 5 § BrB.

⁴ 12 kap. 1 § BrB.

⁵ 16 kap. 8 § BrB.

⁶ 4 kap. 7 § BrB.

⁷ 4 kap. 4 § BrB.

⁸ 5 kap. 1 § BrB.

⁹ 5 kap. 3 § BrB.

skola har sin egen skolplan,¹⁰ som beskriver mer ingående de olika ansvarsområdena i och kring undervisningen som bedrivs i skolan. Vad de innehåller utreds inte närmare här då de är lokala och variationerna är geografiskt beroende.

1.3 Metod och material

För att utreda ansvarsfrågorna kring eleverna i skolan görs en rättsdogmatisk undersökning där skollagen (1985:1100), grundskoleförordningen (1994:1194) och arbetsmiljölagen (1977:1160) har varit grundläggande för arbetets struktur. Även i skolans läroplaner har intressanta ansvarsregleringar hittats. Arbetet har sedan kompletterats med JO:s ämbetsberättelser, rättsfall på olika instansnivå och doktrin. Professor Dan Olweus har bedrivit forskning sedan 1970-talet kring begreppet mobbing, kring mobbingens förekomst och hur den motverkas. Han är den författare vars verk använts för att reda ut begreppet mobbing. Ansvarsfrågan för elever som blir mobbade i skolan är endast behandlad av ett fåtal författare ännu, varför doktrinen på detta område har begränsats till att omfatta författare som behandlat lagen mer allmänt så som Boqvist, Johansson och Åborg (2003), Djurstedt och Kastan (1995), Erdis (2003) samt Tersmeden och Werner (1995).

Justitieombudsmannen (JO) är en av riksdagen vald person som ska övervaka dem som har makt att utföra myndighetsutövning över privatpersoner så att dessa myndighetspersoner följer de lagar och författningar som de är bundna av. Utgångspunkten i JO:s beslut är därför alltid vad lagen säger och hur handlandet vid myndighetsutövandet har stämt överens med lagens mening. Det händer dock att det finns flera lagar och föreskrifter på området och dessa kan vara motstridiga och gör JO en bedömning av huruvida handlandet i detta fall var klandervärdt eller inte. Klaga hos JO kan var och en göra, som anser att de själva eller någon annan har blivit felaktigt eller orättvist behandlad av en myndighet eller tjänsteman vid en myndighet inom den statliga eller kommunala sektorn.

Till riksdagen avger JO varje år en rapport över sin verksamhet, som kallas Justitieombudsmannens ämbetsberättelse. I denna berättelse återges dels anmälan, (alternativt om JO tagit eget initiativ till undersökningen grunden till detta) utredning och dels ett yttrande från JO som anger dennes ställningstagande till det inträffade. Ett uttalande från JO är aldrig rättsligt bindande men eftersom denne är helt opolitisk väljer de flesta att respektera beslutet och anpassa sitt agerande därefter. Skulle JO finna att en tjänstemans handlande överskrider lagarna på ett alltför omfattande eller allvarligt sätt, så som särskild åklagare, väcka åtal mot en denne för tjänstefel eller annat brott i tjänsten. Detta händer mycket sällan, men vetskapen om att denna möjlighet finns har stor betydelse för JO-ämbetets

---

¹⁰ Kommunen, genom kommunfullmäktige, ansvarar för att det finns en gällande skolplan för kommunens skolväsende nu och i framtiden. 2 kap. 8 § skollagen.

auktoritet. JO har även rätt att initiera disciplinförfarande mot en tjänsteman för tjänsteförseelse.

Läroplanerna utgör inte svensk lag i egentlig mening men är ändå en viktig rättskälla då arbetet mot mobbing inom skolan ska behandlas. Så som tidigare nämnts har vi i Sverige tre olika läroplaner. Alla tre är skrivna av Utbildningsdepartementet och utgör förutom en komplettering också en precisering av lagen. Lpo har genom förordning¹¹ införlivats för skolorna och ska gälla som om de vore en rättskälla jämförlig med lag eller förordning. Även grundskoleförordningen hänvisar till Lpo.¹² Den förstnämnda förordningen anger att Lpo ska gälla för det obligatoriska skolväsendet, för förskoleklasser samt för fritidshem,¹³ och grundskoleförordningen säger att det finns en läroplan ”gällande för” grundskolan utfärdad av regeringen.¹⁴

Skollagen reglerar bland annat hur undervisning ska bedrivas, vem som är befogad att bedriva den, vem som har ansvaret för att den bedrivs på rätt sätt, skolplikten samt vilka barn som omfattas av den. Lagen kompletteras av mer ingående förordningar rörande de olika delarna av skolväsendet. I denna uppsats är det grundskoleförordningen som är av intresse då den reglerar förhållanden i grundskolan. Förutom lagar och förordningar på rättsområdet finns det även andra föreskrifter som ger riktlinjer och gäller dem som verkar inom skolan. Sådana föreskrifter är utfärdade för att ytterligare precisera situationer som kan uppstå och vad som förväntas av de inblandade i dessa situationer. För skolan är den viktigaste och mest använda föreskriften skolplanen.

Skolan blir elevernas arbetsplats under åren de omfattas av skolplikten. Frånvaro ska vara giltig för att eleverna inte ska behöva närvara vid lektionerna i skolan. Det är inte giltig frånvaro om eleven inte närvarar på grund av att denna mår dåligt då han eller hon utsätts för mobbing. Skolplikten gör att skolan kan jämföras med de vuxnas arbetsplats, även om deras ”tvång” att gå till arbetsplatsen är av mer ekonomisk natur. Arbetsmiljölagstiftningen gäller därför barnen i skolan i tillämpliga delar.

1.4 Disposition

Arbetet är upplagt så att läsaren under inledningen får en uppfattning om vad uppsatsen kommer att behandla. Begrepp så som skolplikt och mobbing, som är av väsentlig betydelse för uppsatsens innehåll, reds ut och definieras i det andra kapitlet. Det tredje kapitlet är en undersökning av vad författningarna säger om skolans och personalens ansvar för eleverna under

---

¹¹ Förordning N 1998:14 om ändring i förordningen (SKOLFS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet.

¹² 4 kap. 16 § grundskoleförordningen.

¹³ 1-3 §§ Förordning N 1998:14 om ändring i förordningen (SKOLFS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet samt bilaga till SKOLFS 1994:1.

¹⁴ 2 kap. 1 § grundskoleförordningen.

skoltid. Även på vilket sätt kommunens ansvar kommer till uttryck i lagstiftningen har undersökts. Skollagens regler studeras och därutöver är grundskoleförordningen, läroplanerna och arbetsmiljölagstiftningen av intresse.

I det fjärde kapitlet följer en utredning av vad svensk rättspraxis säger i domar och beslut som rör skolan och dess elever och ansvaret för deras välbefinnande och skolgång. Då det endast finns ett rättsfall¹⁵ från HD som berör det rättsområde som uppsatsen är tänkt att diskutera, tillåts detta fall att ta en stor del av kapitlet. I övrigt kommer fler fall från HD som behandlar närliggande områden att kompletteras med fall från lägre instans som har nära anknytning till uppsatsens ämnesinriktning. JO:s ämbetsberättelser innehåller fall som ligger inom eller nära det rättsområde som arbetet undersöker, varför dessa går igenom och behandlas från 80-talet och fram tills nu.

Till sist i det femte kapitlet följer en sammanställning och en analys av den information läsaren fått genom de tidigare kapitlen. I analysen utreds som är bra, vad som inte fungerar, till viss del eller inte alls i det svenska rättsväsendet och hur det skulle kunna göras bättre för skolan och dess elever.

---

¹⁵ NJA 2001 s. 755 ”Grumsfallet”.

2 Definitioner samt utredning av begrepp

I detta kapitel kommer en del för uppsatsen viktiga begrepp att definieras och redas ut. Skolplikten, som är en av hörnstenarna i uppsatsen, definieras med stöd av lag, medan mobbingbegreppet tolkas utifrån barnombudsmannens uppfattning. En kortare utredning görs även kring kommunens huvudmannaskap för skolan.

2.1 Skolplikt

Likhetsprincipen är en av grundpelarna i svensk rätt och den kommer bland annat till uttryck i skollagen som anger att alla barn i det svenska samhället ska ha rätt till en likvärdig utbildning oavsett kön och ursprung.¹⁶ För att alla ska ha samma grund att stå på i livet finns det inte bara en möjlighet för alla barn att gå i skolan utan det har även införts en skyldighet för alla barn och ungdomar att utbilda sig. Denna skyldighet kallas för att barnen har skolplikt. Skolan är ett verktyg för att förmedla kunskap och utbildning till barn och ungdomar i vårt samhälle. Det är viktigt att det finns tydliga riktlinjer och regler för skolan. Skolan ska genom dessa veta hur den ska ingripa om något går snett som gör att ett eller flera barn av en eller annan anledning inte får samma möjligheter att delta i och tillgodogöra sig utbildningen. Anledningen till att ett barn inte kan eller vill delta kan variera från ett handikapp till att barnet har problem hemma. Barnet kan undvika skolan då det upplever ett psykiskt eller fysiskt obehag i skolan genom att andra elever mobbar barnet.¹⁷

Skolplikten definieras i 3 kap. 11 § 1 st. skollagen som att:

Varje barn, [...] skall delta i den verksamhet som anordnas för att ge den avsedda utbildningen, om barnet inte är sjukt eller har annat giltigt skäl att utebli.

Med ”barn” avses alla barn som är bosatta i Sverige och som ”verksamhet som anordnas” räknas skolan på orten och den undervisning som bedrivs där i kommunens regi. Detta innebär att alla barn som inte omfattas av något av undantagen¹⁸ är skyldiga att delta i undervisningen som erbjuds dem. Eftersom barnen är minderåriga när de omfattas av skolplikten så är det upp

---

¹⁶ 1 kap. 2 § skollagen.

¹⁷ Erdis Mare; Juridik för pedagoger, andra upplagan, Lund, 2003, s. 19 f.

¹⁸ Undantag anges i skollagen såsom:

* ”Kortare ledighet för enskilda angelägenheter” som beviljats eleven 3 kap. 11 § 2 st. skollagen.

* Sjukdom 3 kap. 11 § 1 st. skollagen.

* På begäran av vårdnadshavarna i fall då det inte är rimligt att begära att eleven deltar i undervisningen. 3 kap. 12 § skollagen.

till vårdnadshavarna, det vill säga i de flesta fall föräldrarna, att se till att barnen närvarar i skolan.¹⁹ Vårdnadshavarnas skyldighet är belagd med vite.²⁰ Barnet kan komma undan skolplikten om det föreligger särskilda omständigheter och vårdnadshavarna begära det.²¹ Detta gäller oftast en kortare period då barnet får ledigt till exempel av familjeskäl, såsom begravningar, giftermål eller sjukdom. Skolplikten innebär att elever har en skyldighet att gå till skolan och lära sig olika grundläggande ämnen. Det är dock inte bara en skyldighet för barnen utan också en rättighet. De kan kräva att få den utbildning som de har rätt till enligt lag.²² De har också rätt att kräva en arbetsmiljö i skolan, som gynnar deras utveckling och deras lärande.²³

Från och med höstterminen det kalenderår då barnet fyller sju år och till och med vårterminen det kalenderår barnet fyller sexton år omfattas denne av skolplikten. Det innebär att barnet ska närvara i skolan under den tid då han eller hon inte har giltiga skäl för sin frånvaro.²⁴ Ibland görs undantag i skolplikten så att barnet börjar skolan först vid 8 års ålder.²⁵ Sådana undantag är relativt ovanliga och förekommer främst då barnet av olika anledningar ligger efter i utvecklingen eller har andra skäl till att fördröja skolstarten. Barnet har rätt att genom sina vårdnadshavare begära att få börja skolan redan vid en ålder av 6 år, men då omfattas han eller hon inte av skolplikten det första året.²⁶ Rätten att få delta i undervisningen för sexåringarna är densamma som för de äldre skolpliktiga barnen, det vill säga kommunen kan inte neka dem utbildning.²⁷

Skolor runt om i Sverige får själva lägga upp timplaner för undervisningen under förutsättning att de följer de övergripande riktlinjer som skollagen anger.²⁸ Detta innebär att studiedagar och lediga dagar samt kortare eller längre skoldagar är olika från skola till skola. Skolplikten innebär att föräldrar och barn inte kan påverka ledigheten så länge skolans planering följer lagens omfattning.²⁹

---

¹⁹ 3 kap. 15 § skollagen.

²⁰ 3 kap. 16 § skollagen.

²¹ 3 kap. 12 § skollagen.

²² Erdis, Mare; Juridik för pedagoger s. 20.

²³ 1 kap. 1 § arbetsmiljölagen och

Boqvist Emil, Johansson Niklas, Åborg Ylva; Elevrätt – en bok om elevers rättigheter, 7:e

upplagan, Stockholm, 2003 s. 80.

²⁴ 3 kap. 7 och 10 §§ skollagen.

²⁵ 3 kap. 7 § 2 st. skollagen.

²⁶ 3 kap. 8 § skollagen.

²⁷ Djurstedt Bengt, Kastan Agnes; Skollagen och grundskoleförordningen med kommentarer Gymnasie och särskoleförordningen, Göteborg, 1995, s. 29.

²⁸ 3 kap. 11 § 3 st. skollagen.

²⁹ Tersmeden Erik, Werner Lars; Skollagstiftningens grunder Kommentarer till skollagen – motiv och praxis, Upplaga 1:1, Göteborg, 1995 s. 62.

2.2 Kommunen som huvudman för skolan

Kommunen är huvudman för och arbetsgivare i skolan och har därmed ansvar för skolan, för personalen i skolan och för skolans elever.³⁰

Kommunen har det yttersta ansvaret trots att de inte har någon inblick i vad som händer i skolan, träffar barnen eller direkt kan påverka situationer som uppstår i skolan. En jämförelse kan göras mellan en privat arbetsgivares ansvar för sina anställdas handlande. Drabbas en kund av något på grund av en anställds slarv är det arbetsgivaren som blir ansvarig genom att det är han som anställt arbetstagaren. Samma sak gäller i skolan, arbetsgivaransvaret för kommunen gäller för lärare, rektor och andra anställda vid skolan.

Kommunens ansvar är ett övervakningsansvar, det vill säga det förväntas inte att kommunen ska ingripa direkt, utan det är deras skyldighet att se till att personalen på skolan informeras om sina skyldigheter och att de tar det ansvar som krävs för att förhindra att elever på skolan far illa.³¹

Jämförelsen ovan med kommunen som arbetsgivare och eleven som kund är inte helt korrekt. En elev kan inte jämföras med en kund då alla barn i Sverige har skolplikt och därmed är tvungna att närvara i skolan. En kund väljer själv var och när de vill ha kontakt med ett företag. Lagstiftaren jämför av den anledningen elever med arbetstagare i många aspekter.³² Arbetsmiljölagen är tillämplig på elever och deras ”arbetsituation” i skolan som därmed är att betrakta som arbetsplats. Elever, som arbetstagare, ska ha någon att vända sig till då de har problem eller far illa. Skolan och dess personal, framförallt lärarna på skolan, är de som eleverna kommer att vända sig till, då det är de vuxna som finns till hands i elevens närmiljö. Läraren fyller platsen som ”arbetsgivare” till eleverna men är samtidigt underställd rektor och kommunen. Ansvaret för skolpersonal och elever hamnar i slutändan på kommunen.³³

En förutsättning för att kunna få skadestånd från kommunen är att skadan antingen vållats genom fel eller försummelse (culpa) vid myndighetsutövning,³⁴ eller genom ett principalansvar då skadan uppkommit genom fel eller försummelse i tjänsten av en arbetstagare.³⁵ I det andra fallet är det skolpersonalen som kan begå fel eller försummelse i tjänsten och genom arbetsgivaransvaret blir det kommunen som får stå för eventuella skador som vållas. Detta skadestånd omfattar ersättning för person- och sakskador. Culpaansvaret är ett vårdslöshetsansvar som innebär att skadan ska ha vållats genom oaktsamhet för att skadestånd ska kunna komma ifråga. HD har ansett att culpaansvaret, för fel eller försummelse vid myndighetsutövning, är tillämplig på skolans verksamhet bortsett från undervisningen. Kan en elev få ersättning genom culpaansvaret täcks,

---

³⁰ 1 kap. 4 § skollagen.

³¹ 1 kap. 12 § skollagen.

³² 1 kap. 3 § 1 p. arbetsmiljölagen.

³³ Boqvist m.fl.; Elevrätt – en bok om elevers rättigheter s. 108.

³⁴ 3 kap. 2 § skadeståndslagen.

³⁵ 3 kap. 1 § skadeståndslagen.

förutom person- och saksador, även rena förmögenhetssador vilket innebär att eleven kan få ersättning för till exempel förlorad arbetsinkomst.³⁶

2.3 Begreppet mobbing

Mobbing som företeelse har funnits länge, kanske till och med alltid i vårt samhälle. På 1970-talet började mobbing uppmärksammas och undersökas som ett fenomen och allt större kunskap kring begreppet samlades. Systematisk forskning på området bedrevs och den drivande kraften bakom större delen av den forskningen var professor Dan Olweus. Ordet mobbing härstammar från det engelska ordet *mob* som betyder en grupp individer, vanligen stor och anonym, som på något sätt är aktiv. Nuförtiden används dock ordet mobbing som en samlingsterm för när en grupp personer eller endast en person³⁷ trakasserar en annan. En vedertagen definition av ordet mobbing och den definition som från början formulerades av Olweus är den barnombudsmannen använder sig av:

*”Mobbing är det när en eller flera personer utsätter någon för negativa handlingar upprepade gånger och under viss tid. En negativ handling är det när någon tillfogar en annan person skada eller obehag. Sådana handlingar kan utföras verbalt, vid fysisk kontakt, genom att skada någons personliga egendom eller indirekt genom utfrysning och isolering.”*³⁸

Vad som betraktas som en ”negativ handling” avgörs av den person som utsatts för den specifika handlingen. De negativa handlingarna som utgör mobbing kan vara direkta eller indirekta. Fysisk skada, hot om skada eller verbala tillmälen och/eller grimaser är exempel på direkta handlingarna medan en indirekt form av mobbing sker genom social isolering och utfrysning ur gemenskapen.³⁹

Ett annat begrepp i definitionen som kan behöva en förklaring är ”*upprepade gånger*”. Det är infört av den anledningen att man velat utesluta enstaka fall av lättare negativa handlingar som riktar sig mot än den ena och än den andra. Sådana handlingar är möjligen att betrakta som trakasserier men inte som mobbing. Normalt sett ska upprepning ske ett flertal gånger (fler än två) under en längre tid. Enstaka tillfällen av trakasserier av en person kan undantagsvis betraktas som mobbing om det rör sig om en mer allvarlig form där den som drabbats är svagare och därigenom drabbas hårt av de trakasserier han eller hon utsätts för. Det är viktigt att skilja på bråk

---

³⁶ NJA 2001 s. 755 ”Grumsfallet”

³⁷ Mobbingen ska ses ur den utsattes ögon varför man valt att även behandla trakasserier utförda av en person som mobbing trots att ursprungsbetydelsen av mob var flera personer i en grupp. För den som blir mobbad spelar det ingen roll om det är en eller flera som mobbar.

³⁸ BO:s rapport och förslag mot mobbing ”Blunda inte för mobbningen!”, 1997, s. 9.

³⁹ Olweus Dan; Mobbing – Vad vi vet och vad vi kan göra, andra upplagan, Stockholm, 1986, s. 8 f.

mellan elever och mobbing. Det är aldrig mobbing då två jämstarka individer grälar eller slåss, utan ett utmärkande drag för en mobbad individ är att denna eller dessa är svagare än dem som mobbar. Svagheten behöver inte vara fysisk utan kan även vara psykisk och gör att den mobbade har svårt att försvara sig mot mobbarens attacker.⁴⁰

I Sverige är det cirka 10 procent av eleverna i skolan som mobbas av sina skolkamrater och de som mobbar aktivt utgör ungefär 7 procent av eleverna. Mellan 60 och 70 procent av eleverna på en skola deltar inte i mobbingen överhuvudtaget och Olweus menar att genom att få dessa elever att aktivt verka mot mobbing så kan man förebygga och förhindra mycket av den mobbing som sker på skolorna idag.⁴¹ De flesta eleverna på en skola vet om att mobbing förekommer och även vilka elever på skolan som är utsatta och av vilka dessa mobbas. Det är dessa elever, de som känner till men som inte är direkt inblandade, som bör nås och påverkas så att de lägger sig i och tar aktivt avstånd från mobbing. Tar dessa elever en aktiv part mot mobbing skulle förekomsten minska och kanske till och med helt dö ut.⁴²

Andra saker som kan påverka mobbingens utbredning på en skola är till exempel graden av vuxennärvaro och storlek på klasserna. Studier⁴³ visar att om vuxna finns till hands på raster minskar mobbingen. Ett rastvaktssystem, där en lärare eller annan vuxen på skolan är ute med barnen på rasterna, är något som många skolor tillämpar idag. Gruppdynamik är viktig och därför är det, inte bara ur inlärningsperspektiv, utan även med tanke på mobbing, av betydelse att klasstorleken inte blir för stor. Elevens egen individ är också av betydelse för hur denne är och agerar. Social anpassning och lektioner i vett och etikett bör därför stå på schemat för barnen.⁴⁴

Mobbing är inte bara ett problem eftersom elever som utsätts far illa utan även för att det påverkar elevernas vilja att närvara i skolan och deras resultat i undervisningen. En mobbad blir ofta mindre benägen att ge uttryck för sina åsikter på lektioner och kan då betraktas som mindre kunnig inom ett område trots att det inte är kunskapen som brister. Går mobbingen så långt att eleven väljer att skolka för att slippa undan sina plågoandar så uppfylls inte längre skolplikten. Eleven är skyldig att närvara men kan må psykiskt (och kanske även fysiskt) dåligt av att närvara och någon: föräldrar, lärare, rektor eller kommun, måste ta på sig ansvaret för detta och ändra på de förhållanden som gör att eleven mår dåligt.⁴⁵ Arbetet mot mobbing kan endast ske på skolorna med hjälp av kunnig personal och information till eleverna. Det kan tyckas att det är skolans ansvar att se till att elevens skolplikt uppfylls. Skolan är en kommunal arbetsplats och kommunen ansvarar för att kompetent personal anställs, varför de även borde ha ansvar

---

⁴⁰ Olweus, Dan; Mobbing – Vad vi vet och vad vi kan göra s. 9.

⁴¹ Olweus, Dan; Mobbing – Vad vi vet och vad vi kan göra s. 16.

⁴² Olweus, Dan; Mobbing – Vad vi vet och vad vi kan göra s. 16.

⁴³ Olweus, Dan; Undersökning: Undersökning om mobbing bland 17 000 svenska elever; stencil, 1985.

⁴⁴ Olweus, Dan; Mobbing – Vad vi vet och vad vi kan göra s. 25 ff.

⁴⁵ Erdis, Mare; Juridik för pedagoger s. 20.

för elevens välmående. I lagen har det getts uttryck för att föräldrarna har ansvar genom det vite⁴⁶ som kan utgå om barnen uteblir från skolan. Eleven själv kan ta ansvar för sitt liv genom att söka hjälp utifrån av kuratorer och andra så att situationen förbättras och skolplikten uppfylls.⁴⁷

I nästa kapitel, ”Ansvarsfördelning enligt gällande författningar” kommer ansvarsfrågan att beröras närmare.

---

⁴⁶ 3 kap. 16 § skollagen.

⁴⁷ Boqvist m.fl.; Elevrätt – en bok om elevers rättigheter s. 108.

3 Ansvarsfördelning enligt gällande författningar

Skolans styrdokument är skollagen (1985:1100), grundskoleförordningen (1994:1194), läroplanen, kursplaner och arbetsmiljölagen (1977:1160).⁴⁸ Av dem kommer alla utom kursplanerna, som är av lokal natur, att behandlas här nedan. Skollagen kommer att undersökas först, då den är den främsta lagen på området. Därefter kommer läroplanen att gås igenom och grundskoleförordningen följer som en avslutning på skollagstiftningen. Sist i kapitlet undersöks det närmare vilka regler i arbetsmiljölagstiftningen som påverkar skolan och dess elever.

I dagens samhälle har kommunen en långtgående skyldighet att motverka mobbing och andra kränkande beteenden mellan elever på skolan. Kommunen har ett övergripande arbetsgivaransvar medan det verkliga arbetet mot mobbingen sker i skolan av skolans personal och dess elever. Skolans arbete mot mobbing består av olika delar, dels förebyggande men även att upptäcka och ingripa mot den mobbing som förekommer är en del av arbetet. Kommunens ansvar kommer nedan att presenteras närmare tillsammans med lärarnas, föräldrarnas och barnens eget ansvar. För att urskilja de rättigheter och skyldigheter som lagen anger för de olika parterna har kapitlet förutom en lagvis indelning också en uppdelning efter parternas ansvarsområden.

3.1 Skollagen

Skollagen är den lag i Sverige som främst reglerar hur skolan ser ut, vem den är till för och vilka ansvarsområden de olika inblandade, såsom lärare, rektor, kurator, skolsköterska med flera har. Det första kapitlet liksom det sista i skollagen innehåller en hel del allmänna föreskrifter. Kapitlen däremellan behandlar kommunalorganisation, skolplikt, skolhälsovård och de olika skolformerna som vi har i Sverige, grundskola, gymnasieskola, sameskolan, komvux med flera. Det tredje kapitlet i skollagen som behandlar skolplikten har tagits upp tidigare i uppsatsen under rubriken ”Definition av skolplikt”. Andra skolformer än grundskolan behandlas inte i uppsatsen.

3.1.1 Allmänt

Allmänt ger skollagen uttryck för att skolan, som enhet ska främja jämställdhet mellan könen och att de aktivt ska motverka alla former av kränkande särbehandling såsom mobbing och rasistiska beteenden.⁴⁹

---

⁴⁸ Erdis, Mare; Juridik för pedagoger s. 17.

⁴⁹ 1 kap. 2 och 9 §§ skollagen.

Skollagens målparagraf, (Skollagen 1 kap. 2 §) har sin grund i regeringsformens 1 kap. 2 § 1 st. som uttrycker alla människors lika värde och att det allmänna ska verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden.⁵⁰ Regeringen ansåg att det var av stor vikt att det kom till uttryck i skollagen också även om det redan sagts i regeringsformen.⁵¹ De verksamma i skolan har enligt lagstiftaren ett mycket stort ansvar då det gäller att vara uppmärksamma på tendenser till mobbing och de bör gripa in redan då de första tecknen visar sig eftersom en avvaktande attityd kan förvärra problemen.⁵² Skolan ska även verka för att alla elever har en medvetenhet om sina rättigheter liksom om sina skyldigheter gentemot skolan och andra elever på skolan. Ansvaret för att dessa övergripande mål följs beskrivs genom mer riktade lagbestämmelser där en eller ett par personer preciseras som ansvariga för att informationen når ut och reglerna följs.

3.1.2 Kommunens ansvar

Skollagen 1 kap. 4 §:

Kommunerna är huvudmän för förskoleklassen och grundskolan.

Kommunens huvudmannaskap innebär att kommunen har ett arbetsgivaransvar över skolans personal. Ansvaret innebär inte att kommunen ska ingripa i enskilda situationer utan det är ett övergripande ansvar att se till att rektorer och skolans övriga personal gör vad som åligger dem genom lagstiftningen, vilket framgår av skollagen 1 kap. 12 §:

Den som är huvudman för en del av det offentliga skolväsendet ansvarar för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i denna lag och de bestämmelser som kan finnas i annan lag eller förordning

I egenskap av att vara skolans huvudman är kommunen ansvarig för elevernas skolgång och därmed även ansvarig för att deras välmående under skoltid sköts av skolan och skolans personal.⁵³ Kommunen ska såsom huvudman för skolväsendet tillsätta en eller flera nämnder vars ansvarsområde är skolan.⁵⁴ Genom barn- och utbildningsnämnden (eller motsvarande nämnd) ansvarar kommunerna för hur utbildningen i skolorna genomförs av dem som är anställda av kommunen att verka i skolan. Kommunala nämnder verkar, som en styrelse för skolan, fattar beslut och delegerar ansvaret för att besluten genomförs till rektor och personal på skolan som verkar närmare eleverna. Skolans regelsystem riktar sig ibland till viss personal på skolan men skolhuvudmannen har alltid det yttersta ansvaret för att personalen följer reglerna.⁵⁵

---

⁵⁰ Erdis, Mare; Juridik för pedagoger s. 18 och

Tersmeden, Erik och Werner, Lars; Skollagstiftningens grunder s. 25.

⁵¹ Prop. 1990/91:18.

⁵² Prop. 1992/93:220 s. 86.

⁵³ 1 kap. 4 och 12 §§ skollagen samt Prop. 1990/91:18 s. 35.

⁵⁴ 2 kap. 1 § skollagen.

⁵⁵ Djurstedt Bengt, Kastan Agnes; Skollagen med kommentarer s. 17.

Kommunen har tillsynsplikt över att barnen fullgör sin skolplikt och det är styrelsen för utbildning inom varje kommun som beslutar om vite ska föreläggas föräldrarna då de inte lyckas se till att deras barn fullföljer sin skolplikt.⁵⁶ Det är dock viktigt att kommunen inte tar till vitet förrän andra tänkbara lösningar prövats för att få eleven att fullfölja sin skolplikt.⁵⁷ Genom kommunfullmäktige har kommunen ansvar för att det finns en gällande skolplan som visar hur skolväsendet ser ut och ska se ut i framtiden.⁵⁸ Den reella beslutanderätten kring frågor som rör skolverksamheten har genom skolplanen flyttats från riksnivå till kommunerna. Skolplanen ska fungera som planeringsunderlag för skolornas verksamhet och ge föräldrarna och andra intresserade insyn i kommunens hantering av skolverksamheten.⁵⁹

Ansvar för eleverna och deras välbefinnande under skoltid innefattar lektioner, raster och luncher eftersom eleverna har skolplikt och är tvungna att tillbringa den tiden i skolan. Förarbete⁶⁰ till skollagen anger att skolan har en utbildande och en fostrande roll. Den fostrande rollen innebär att kommunens ansvar innefattar tiden då eleverna vistas på skolan utöver lektionstid och inte endast undervisningstid. Det är främst under raster och luncher som den fostrande utbildningen sker. Kommunens ansvar omfattar att se till att skolans personal aktivt motverkar mobbing inom skolans ramar, vare sig den sker på raster eller under lektionstid. Det är viktigt att precisera att ansvaret även sträcker sig över den fria tid eleverna har i skolan då det främst är under rasterna som eleverna upplever att mobbing förekommer. Mobbing förekommer mycket sällan under lektionstid då eleverna på lektionerna agerar under givna former och under lärarbevakning. Detta tyder på att lärarens roll som styrande i klassrummet hindrar mobbing och att de bara genom sin närvaro hämmar barnens trakasserande beteenden.⁶¹

3.1.3 Rektors ansvar

2 kap. 2 § skollagen:

För ledningen av utbildningen i skolorna skall det finnas rektorer. Rektorn skall hålla sig förtrogen med det dagliga arbetet i skolan. Det åligger rektorn att särskilt verka för att utbildningen utvecklas.

Rektorn på skolan är den som ska leda skolans personal i arbetet med att ge eleverna den utbildning de har rätt till. Den ledande rollen ger dem befogenhet att verka med och genom lärarna för elevernas bästa. De ska hålla sig väl insatta i vad som dagligen sker på skolan men de ska egentligen inte ingripa direkt då något inträffar utan endast leda arbetet och ingripandet

---

⁵⁶ 3 kap. 13 och 16 §§ skollagen.

⁵⁷ Djurstedt Bengt, Kastan Agnes; Skollagen med kommentarer s. 33.

⁵⁸ 2 kap. 8 § skollagen.

⁵⁹ Djurstedt Bengt, Kastan Agnes; Skollagen med kommentarer s. 25 f.

⁶⁰ Prop. 1990/91:18 s. 35.

⁶¹ Olweus, Dan; Mobbing – Vad vi vet och vad vi kan göra s. 25 ff.

genom lärarna. Det är möjligt för en rektor att ingripa direkt då det är nödvändigt. Många gånger kan det till och med vara bra att rektor blandar sig i, tar kommando, sköter kontakt och medlar mellan eleverna själva såväl som mellan elever, deras föräldrar och lärare.⁶²

Det är rektor som har huvudansvaret för att ett effektivt program mot mobbing finns på skolan. Förarbetena till skollagen ger uttryck för att ett effektivt förebyggande av mobbing förutsätter att skolan, föräldrar och andra kommunala verksamheter samarbetar.⁶³ Det gäller att alla inblandade får inblick, kunskap och förståelse för de situationer som uppstår så att man sedan tillsammans kan sätta sig ner och med gemensamma krafter finna en lösning till problemet. Rektor ansvarar för att programmet omfattar såväl förebyggande som akuta åtgärder samt en strategi för hur och när en uppföljning och utvärdering ska genomföras.⁶⁴ Handlingsprogrammet ska innehålla rutiner för skolpersonalens handlande då mobbingssituationer uppstår i skolan. Rutinerna ska klargöra för personalen hur de ska agera liksom vilken kommunikation som är väsentlig. Föräldrar till inblandade elever, eleverna själva, deras lärare och rektor ska bli insatta och samarbeta för att gemensamt finna en lösning på den uppkomna situationen.⁶⁵

Rektor på skolan ansvarar för att utbildningen på skolan följer statsmakternas riktlinjer.⁶⁶ I det ingår ett ansvar för de förhållanden som råder under skolluncher och raster då skolan utövar en fostrande roll över eleverna. Det innebär bland annat ett ansvar för att mobbing upptäcks och åtgärdas. Detta ansvar blir liksom kommunens endast ett övergripande ansvar eftersom rektorn omöjligt kan vara överallt och upptäcka den mobbing som förekommer i skolan.⁶⁷

3.1.4 Lärarnas ansvar

Några av lärarens viktigaste uppgifter är att visa att alla människor är värdefulla och att arbeta mot mobbing och rasism och för jämställdhet i skolan. Lärarna ska efterleva författningarna annars begår de tjänstefel. En lärare som inte kan eller vill efterleva författningarna bör inte få vara lärare.⁶⁸

1 kap. 2 § 3 st. skollagen:

Verksamheten i skolan skall utformas i överrensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Skärskilt ska den som verkar inom skolan

---

⁶² Djurstedt Bengt, Kastan Agnes; Skollagen med kommentarer s. 21 f.

⁶³ Prop. 1997/98:6 s. 36.

⁶⁴ Prop. 1997/98:6 s. 68.

⁶⁵ Prop. 1997/98:6 s. 37.

⁶⁶ 2 kap. 2 § skollagen.

⁶⁷ Djurstedt Bengt, Kastan Agnes; Skollagen med kommentarer s. 21.

⁶⁸ Boqvist m.fl.; Elevrätt – en bok om elevers rättigheter s. 31.

1. *Främja jämställdhet mellan könen samt*
2. *Aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbing och rasistiska beteenden.*

Den tidigare lydelsen i en del av paragrafen var att ”..den som verkar inom skolan skall bemöda sig om att hindra varje försök från elever att utsätta andra för kränkande behandling..” (min kurs.) Med ändringen ville lagstiftaren markera att skyldigheten att ingripa inte bara gällde då mobbing förekommer utan det innefattar även ett krav på förebyggande arbete samt att lagstiftaren ville få bort formuleringen att det var endast om mobbingen utfördes av elever som ingripande skulle ske.⁶⁹ Regeringen har uttalat att mobbing är ett samhällsproblem och att det är viktigt att vidta förebyggande arbete för att kunna motverka mobbing.⁷⁰ Den som verkar inom skolan ska ”motverka alla former av” sägs det i paragrafen. Detta innebär att skolans personal, främst lärare men även annan personal på skolan, åläggs en skyldighet att ingripa, inte bara när mobbing eller andra kränkande handlingar faktiskt inträffar utan det är även ett krav på att förebyggande arbete mot mobbing vidtas på skolan. Uttrycket ”aktivt motverka” innebär förutom vad som sagts ovan också att personalen inte själva får bidra till mobbingen genom att utföra kränkande handlingar mot någon på skolan.⁷¹

Som tidigare nämnts är det egentligen rektors ansvar att mobbing upptäcks och åtgärdas men då rektor själv omöjligt kan upptäcka allt som pågår i skolan, på lektioner och raster, så har den övriga personalen och då speciellt lärarna på skolan ansvar för eleverna. De vuxna i skolan förväntas agera kraftfullt mot mobbing och även verka som förebilder för eleverna på skolan.⁷² Det är svårt att veta vad som är tillräckligt för att det ska anses att personalen på skolan har motverkat kränkande beteende i den utsträckning som lagen kräver. Berättar till exempel en elev att de eller någon annan elev känner sig mobbad eller trakasserad så ska skolan ingripa.⁷³ Det finns ramar för vad skolan ska göra och dessa kommer till uttryck och preciseras i läroplaner skrivna för skolans olika former (se avsnittet om läroplaner nedan).

3.1.5 Föräldrar och elever

Vårdnadshavaren har rätt att begära ledighet för barnet då särskilda skäl föreligger.⁷⁴ Till sådana särskilda skäl räknas sjukdom hos barnet, begravningar eller andra familjehögtider, dock inte att barnet vantrivs i skolan. I normala fall, det vill säga då föräldrarna inte begärt ledighet, är det

---

⁶⁹ Erdis Mare; Juridik för pedagoger s. 18.

⁷⁰ Prop. 1997/98:6 s. 36.

⁷¹ Boqvist m.fl.; Elevrätt – en bok om elevers rättigheter s. 80.

⁷² Prop. 1997/98:6 s. 36.

⁷³ Boqvist m.fl.; Elevrätt – en bok om elevers rättigheter s. 80.

⁷⁴ 3 kap. 12 § skollagen.

deras skyldighet att se till så att barnen fullgör sin skolplikt.⁷⁵ För att försäkra sig om att föräldrarna medverkar till att barnen får den utbildning de är berättigade till har lagstiftaren infört ett viteshot⁷⁶. I praktiken kan föräldrarna göra väldigt lite, de kan uppmana eleven till att gå till skolan och de kan följa eleven dit men därutöver är det upp till eleven själv och skolan att ta ansvar för barnets närvaro i skolan. Föräldrarnas samarbete med skolan är viktigt för att nå fram till eleverna från alla håll. Samarbetet bör vara ömsesidigt så att även föräldrarna känner att de har skolans stöd då det gäller elevernas välmående och inläring.⁷⁷

3.1.6 Sammanfattning

Skollagen ger uttryck för att skolan ska främja jämställdhet mellan könen och att de aktivt ska motverka alla former av kränkande särbehandling såsom mobbing och rasistiska beteenden. Skolan ska genom lärarna verka för att alla elever har en medvetenhet om sina rättigheter och skyldigheter gentemot skolan och de andra eleverna. Skollagen anger att kommunen är skolans huvudman. Kommunen verkar genom barn- och utbildningsnämnder och ansvaret är övergripande, vilket innebär att de ska se till att rektor och skolans övriga personal gör vad som åligger dem. Förutom arbetsgivaransvaret har kommunen även en tillsynsplikt över att barnen fullgör sin skolplikt. Skolans roll är inte bara utbildande utan även fostrande. Detta innebär att kommunens ansvar inte endast sträcker sig över hur personalen på skolan agerar under lektionstid, utan även innefattar tiden då eleverna vistas på skolan därutöver, såsom raster och luncher.

Rektor på skolan är den som ska leda skolans personal. Den ledande rollen ger honom eller henne befogenhet att verka med och genom lärarna för elevernas bästa. Det är rektor som har huvudansvaret för att ett bra och fungerande program mot mobbing finns på skolan. Ett effektivt förebyggande av mobbing förutsätter att skolan, föräldrar och kommunala verksamheter samarbetar och att eleverna tar del i arbetet. Rektor ansvarar för att programmet omfattar såväl förebyggande som akuta åtgärder samt en strategi för hur och när en uppföljning och utvärdering ska genomföras.

Lärare och annan personal på skolan, har skyldighet att ingripa när mobbing eller andra kränkande handlingar inträffar och de har också ett ansvar att vidta förebyggande arbete mot mobbing på skolan.

Vårdnadshavarens ansvar, till sist, är att se till så att barnen fullgör sin skolplikt. Detta ansvar är belagt med ett viteshot. Föräldrarnas samarbete

---

⁷⁵ 3 kap. 15 § skollagen, svarar mot bestämmelsen 6 kap. 2 § föräldrabalken (1949:381) (FB) som säger att barnets vårdnadshavare ska bevaka att barnet får tillfredsställande utbildning. FB ger uttryck för föräldrarnas skyldighet gentemot barnet medan skollagens bestämmelse tar sikte på förhållandet till samhället.

⁷⁶ 3 kap. 16 § skollagen.

⁷⁷ Djurstedt Bengt, Kastan Agnes; Skollagen med kommentarer s. 33.

med skolan är viktigt och bör vara ömsesidigt så att även föräldrarna känner att de har skolans stöd då det gäller elevernas välmående och inläring.

3.2 Läroplaner

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo) är skriven för att passa det obligatoriska skolväsendet, men omfattar även förskolan och fritidshemmen. Den är skriven som en enda sammanhängande text och ger uttryck åt vilka värderingar och grundsatser skolan ska ha i sitt arbete med eleverna. Läroplanerna har hög status inom skolvärlden. I förordningar⁷⁸ hänvisas det till att dessa ska gälla för skolor, förskolor och fritidshem. Ansvarsområden inom skolan och skolans utformning preciseras i läroplanen. Till exempel preciserar inte lagen *vad* som ska göras i fall av mobbing eller *hur* mobbing ska förebyggas och förhindras från att inträffa, utan lagen anger endast att mobbing aktivt ska motverkas (se avsnittet om skollagen ovan). För att rektor och lärare då ska få en bättre bild av vad lagstiftaren menar med reglerna mot mobbing i lagen har det i Lpo preciserats och getts uttryckt för hur och genom vem mobbingen ska bekämpas (se nedan).

3.2.1 Allmänt

Läroplanen ställer, precis som lagen, krav på att mobbing och tendenser till trakasserier ska bekämpas och Lpo preciserar även att mobbing ska bemötas med kunskap, öppna diskussioner och aktiva insatser.⁷⁹ Främlingsfientlighet och intolerans ska bemötas med kunskap, eleverna ska ges möjlighet att uttrycka sina individuella åsikter och allas mening ska respekteras.⁸⁰ Genom att eleverna får lära sig om det globala samhället är tanken att de ska lära sig förstå fördelarna med den kulturella mångfalden vilket ska hämma intoleransen mot andra människor i skolan och samhället.⁸¹ Personalen på skolan ska uppmuntra att eleverna har egna åsikter och att de för fram dem.⁸² Skolan ska vara en levande social gemenskap som ger trygghet och vilja och lust att lära, en plats som stärker elevernas tro på sig själva och ger dem en framtidstro. Skolan ska hjälpa eleverna till insikt om att människors unika värden ger oss en kulturell mångfald. Eleverna ska lära sig empati och bli medvetna om det egna, såväl som att känna delaktighet i det gemensamma, kulturarvet.⁸³ Genom skolan ska eleverna lära sig att ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra människor, samt att ta avstånd från att människor utsätts för kränkande

---

⁷⁸ Förordning N 1998:14 om ändring i förordningen (SKOLFS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, samt 4 kap. 16 § grundskoleförordningen.

⁷⁹ Lpo 94 1 Skolans värdegrund och uppdrag s. 5.

⁸⁰ Lpo 94 1 Skolans värdegrund och uppdrag s. 5.

⁸¹ Boqvist m.fl.; Elevrätt – en bok om elevers rättigheter s. 84.

⁸² Lpo 94 1 Skolans värdegrund och uppdrag s. 6.

⁸³ Lpo 94 1 Skolans värdegrund och uppdrag s. 5 f.

behandling.⁸⁴ De ska uppfostras till att bistå varandra och andra medmänniskor utanför skolan samt till att känna med andra och leva sig in i deras situation och känna förståelse för dem.⁸⁵ Tyvärr är det väldigt få elever som känner till sina rättigheter och skyldigheter fullt ut.⁸⁶ De vet inte till vem de ska vända sig eller vad de har rätt att kräva trots att skolan har en i läroplanen uttryckt skyldighet att informera eleverna om både deras skyldigheter och rättigheter.⁸⁷

3.2.2 Kommunens ansvar

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet ger inget svar på vad som är kommunens ansvarsområde. Detta beror på att läroplanen inte riktar sig till kommunerna och inte heller gäller för dem. Lpo gäller för det obligatoriska skolväsendet och förskoleklasserna. Därmed gäller den även för dem som verkar inom skolan, lärare, rektor samt övrig skolpersonal.⁸⁸

3.2.3 Rektors ansvar

Skolans pedagogiska ledare kallas rektor och är chef för lärare och personal. Ansvaret för skolan övergripande. Rektor har ansvar för att nationella mål, mål som kommer till uttryck i Lpo samt att de egna lokala målen eftersträvas av alla anställda på skolan. Utvärderingar ska göras regelbundet så att skolans arbete mot målen ständigt förbättras.⁸⁹ Rektor har förutom ansvar för att upprätta en lokal arbetsplan även ansvar för att en handlingsplan gällande arbetet mot mobbing kommer till stånd. En sådan handlingsplan ska omfatta rutiner för personalen på skolan för att hantera frågor som uppstår kring mobbing.⁹⁰ Rutiner ska finnas för att upptäcka att mobbing förekommer såväl som för att hantera situationen då mobbingen upptäckts. Utformningen av handlingsplanen mot mobbing är rektors uppgift, men den ska ske i samarbete med den övriga personalen på skolan samt med skolans elever.⁹¹ För eleverna inflytande över hur trivsel och ordningsregler ser ut kommer deras intresse för skolan att öka och sannolikheten att eleverna följer reglerna blir större.⁹² Det är även rektors ansvar att se till att genomföra, följa upp och utvärdera skolans agerande för att följa planen.⁹³

---

⁸⁴ Lpo 94 2.2 Kunskaper s. 11.

⁸⁵ Lpo 94 2.1 Normer och värden s. 10.

⁸⁶ Boqvist m.fl.; Elevrätt – en bok om elevers rättigheter s. 8.

⁸⁷ Lpo 94 2.2 Kunskaper s. 12.

⁸⁸ 1 § förordning N 1998:14 om ändring i förordningen (SKOLFS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet.

⁸⁹ Lpo 94 2.8 rektors ansvar s. 18.

⁹⁰ Prop. 1997/98:6 s. 36.

⁹¹ Lpo 94 2.8 rektors ansvar s. 19.

⁹² Boqvist m.fl.; Elevrätt – en bok om elevers rättigheter s. 44.

⁹³ Lpo 94 2.8 Rektors ansvar s. 18

Planen mot mobbing ska omfatta förebyggande åtgärder likaväl som akuta insatser då mobbing upptäcks, men även en strategi för hur uppföljning och utvärdering ska ske, ska ingå. En kommunikation mellan lärare, elever, föräldrar och rektor som fungerar på ett bra sätt är viktig och det ligger under rektors ansvarsområde att se till att denna fungerar tillfredsställande.⁹⁴ Till sist är det även rektors uppgift att se till att personalen på skolan är kompetent och utbildad. De ska få den vidareutbildning som krävs för att de ska kunna arbeta professionellt med barnen på skolan.⁹⁵ Pedagogisk utbildning och utbildning kring problemhantering, som till exempel hantering av mobbingssituationer är typiska kompetensutbildningar som krävs för att personalen ska kunna agera rätt och professionellt i besvärliga situationer.⁹⁶

3.2.4 Lärarnas ansvar

Lärarnas ansvar för att upptäcka mobbing och att vidta lämpliga åtgärder i uppkomna mobbingssituationer är omfattande och preciseras i de delar av läroplanen som behandlar ”mål och riktlinjer”.⁹⁷ Där sägs att lärarna ska klargöra för eleverna hur det svenska samhällets värdegrunder ser ut. Eleverna ska också ges en bild av hur det personliga handlandet och de egna valen styr inte bara deras egna liv utan även får konsekvenser för andra runtomkring dem. Lärarna ska ge eleverna en bild av samhället och få dem att förstå hur samhällsbilden utan mobbing och trakasserier är att föredra framför den där vissa människor behandlas illa och trakasseras av sina medmänniskor. I diskussioner ska lärarna vara öppna om olika värderingar och allas åsikt ska höras och respekteras. De ska bygga upp en självkänsla hos eleverna som bygger på att allas idéer och åsikter är värda lika mycket. Problem och olika värderingar ska diskuteras och lärare och elever ska tillsammans finna en gemensam medelväg så att alla känner att de fått sin åsikt respekterad.⁹⁸

Lärarna ska uppmärksamma, och i samråd med övrig personal på skolan, vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling.⁹⁹ Tillsammans med eleverna och rektor på skolan, förväntas lärarna utveckla ett eget, på skolan gällande, regelverk för hur arbetet mot mobbing och samvaron i den egna klassen och hela skolan ska fungera friktionsfritt. Lärarna ska även samarbeta med elevernas föräldrar så att fostran på hemmaplan sker efter skolans normer.¹⁰⁰ Lärarna har enligt läroplanerna ett samarbets- och informationsansvar gentemot föräldrarna.¹⁰¹

---

⁹⁴ Lpo 94 2.8 Rektors ansvar s. 19.

⁹⁵ Lpo 94 2.8 Rektors ansvar s. 19.

⁹⁶ Prop. 1992/93:220 s. 52 f.

⁹⁷ Lpo 94 2.1 Normer och värden s. 11.

⁹⁸ Lpo 94 2.1 Normer och värden s. 11.

⁹⁹ Lpo 94 2.1 Normer och värden s. 11.

¹⁰⁰ Lpo 94 2.1 Normer och värden s. 11.

¹⁰¹ Lpo 94 2.4 Skola och hem s. 16.

3.2.5 Föräldrar och elever

Läroplanen ger tydliga instruktioner om att det arbete som lärare och rektor vidtar, förebyggande samt förhindrande insatser mot mobbing, ska ske i nära samarbete med föräldrarna till de inblandade eleverna.¹⁰² Föräldrarna har ansvar för sina barn som sträcker sig till skolans miljö och ska därför få information om vad som händer där så att de kan hjälpa barnen tillrätta och utöva rätt inflytande över barnens utveckling. Lärarnas informationsansvar motsvaras av ett ansvar från föräldrarnas sida. För att förstå elevers beteenden behöver lärare veta hur barnen har det hemma.¹⁰³ Även om ansvaret för att kontakten mellan skola och hem fungerar ligger under rektors ansvarsområde så har föräldrarna del i ansvaret genom att de är ansvariga för barnen såsom vårdnadshavare.¹⁰⁴

Eleverna har ansvar för att sköta sina studier och sitt umgänge med andra elever och vuxna på skolan. Skolan ska sträva efter att varje elev *”tar ett personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö”* och *”successivt utövar ett allt större inflytande över sin utbildning och det inre arbetet i skolan”*.¹⁰⁵

Ansvaret för att eleverna får medbestämmanderätt och förtroende ligger på skolan. Ju större inflytande eleverna känner att de har desto större ansvar räknar man med att de tar. Tar eleverna ansvar för att förbättra skolmiljön själva så kommer mobbingproblemen att försvinna eftersom det är svårt att mobba och motverka mobbing på samma gång.¹⁰⁶

3.2.6 Sammanfattning

Läroplanerna har fått hög status inom skolvärlden och ställer precis som lagen krav på att mobbing aktivt ska bekämpas. Det preciseras att främlingsfientlighet och intolerans ska bemötas med kunskap och att eleverna ska ges möjlighet att uttrycka sina åsikter och att allas mening ska respekteras i öppna diskussioner. Eleverna ska lära sig empati, att ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra människor.

Rektor har enligt läroplanen ett övergripande ansvar som omfattar att se till att nationella mål följs och att den lokala arbetsplan, som utformats, följs av skolans anställda och elever. Kommunikation mellan lärare, elever, föräldrar och rektor är viktig och ligger under rektors ansvarsområde. Rektor ansvarar även för att en handlingsplan gällande för skolans arbete mot mobbing utformas av lärare och elever i samarbete. Denna plan ska också följas upp och utvärderas under rektors ansvar. Till sist är det rektors uppgift att se till att personalen på skolan är kompetent och utbildad.

---

¹⁰² Lpo 94 s. 7, 11, 16 och 19.

¹⁰³ Lpo 94 2.4 Skola och hem s. 16.

¹⁰⁴ 6 kap. 2 § FB.

¹⁰⁵ Lpo 94 2.3 Elevernas ansvar och inflytande s. 15.

¹⁰⁶ Prop. 1992/93 s.42 f.

Lärarna ansvarar för att upptäcka, förebygga och vidta lämpliga åtgärder för att motverka mobbing. Tillsammans med eleverna förväntas lärarna utveckla ett eget, på skolan gällande, regelverk för hur arbetet mot mobbing och samvaron i den egna klassen och på skolan ska fungera friktionsfritt. Lärarna ska samarbeta med elevernas föräldrar så att fostran på hemmaplan sker med tanke på hur skolans normer lyder. Allt arbete som lärare och rektor utför, ska ske i nära samarbete med föräldrarna. De har ett ansvar för sina barn som även sträcker sig till skolans miljö. Lärarna och föräldrar har ett ömsesidigt samarbete och informationsansvar gentemot varandra. Eleverna ansvarar för sina studier och sitt umgänge med andra elever och vuxna på skolan. Tanken är att ett större eget ansvar ska hjälpa barnen att agera rätt mot sina klasskamrater och lärare i skolan.

Läroplanen ger inget svar på vad som är kommunens ansvarsområde.

3.3 Grundskoleförordningen

Grundskoleförordningen kompletterar skollagen framförallt på områden som gäller hur¹⁰⁷, när¹⁰⁸ och hur mycket¹⁰⁹ en elev ska gå i skolan. Förordningen specificerar också en del om stödinsatser¹¹⁰, disciplinära åtgärder¹¹¹ samt betygsättning¹¹². Stödinsatser till elever på skolan kan vara allt ifrån undervisning på modersmålet som kan sättas in då svenskan ställer till problem, till enskild undervisning eller anpassad studiegång. De två sistnämnda används när elever av en eller annan orsak inte kan (p.g.a. sjukdom eller liknande) eller vill följa den normala undervisningen.

3.3.1 Kommunens ansvar

Det enda grundskoleförordningen säger om kommunens ansvar inom skolan är att de i vissa fall kan överlåta en del av sitt ansvar i fråga om skolhälsovården på landstinget.¹¹³ Även om skolhälsan är viktig så är den inte av intresse för denna uppsats.

3.3.2 Rektors ansvar

I grundskoleförordningen sägs att varje skola ska ha en elevvårdskonferens där elevvårdsfrågor ska behandlas.¹¹⁴ Konferensens deltagare är rektor som ordförande, skolhälsan och klassföreståndare till den elev som ska

---

¹⁰⁷ 4 kap. 4 § och 6 kap. 3 § grundskoleförordningen.

¹⁰⁸ 4 kap. 1-3 §§ grundskoleförordningen.

¹⁰⁹ 4 kap. 1 och 5 §§ grundskoleförordningen.

¹¹⁰ 5 kap grundskoleförordningen.

¹¹¹ 6 kap. 9-10 §§ grundskoleförordningen.

¹¹² 7 kap grundskoleförordningen.

¹¹³ 1 kap. 5 § grundskoleförordningen.

¹¹⁴ 3 kap. 3 § grundskoleförordningen.

diskuteras samt annan berörd personal på skolan.¹¹⁵ Protokoll ska föras vid sammanträdena.¹¹⁶ Då skolan behöver visa vilka åtgärder som vidtagits för att värna om miljön i skolan, är rätt förda protokoll ett bra stöd. Konferenserna är till för att se till att alla elever på skolan mår bra. Det ingår bland annat att hitta former för att motverka, förebygga och åtgärda mobbing på skolan, speciellt i det enskilda fallet.¹¹⁷ När en elev uppför sig olämpligt på skolan är det i första hand lärare som ska gå in och försöka korrigera beteendet men när denne misslyckas kopplas rektor och elevvårdskonferensen in för att hantera eleven och den situation som uppstått.¹¹⁸ Konferensen ska efter kontakt och samarbete med vårdnadshavarna besluta om vilka åtgärder som är lämpliga i den enskilde elevens fall. Får inte åtgärderna avsedd effekt, anmäls ärendet till skolstyrelsen som får pröva ärendet och besluta om vilka nya insatser som kan vara lämpliga att vidta.¹¹⁹

I grundskoleförordningen finns också en reglering över särskilda stödåtgärder som kan sättas in då en eller flera elever far illa i skolan.¹²⁰ Stödåtgärderna ska sättas in efter avvägning i varje enskilt fall och i samråd med eleven och dennes föräldrar. Än en gång poängteras att samarbetet mellan föräldrar, skola och eleven är viktigt även om det är rektor på skolan som sedan har till uppgift att fatta det slutgiltiga beslutet om vilken stödåtgärd som ska vidtas.¹²¹

När det finns behov av stödåtgärder för en elev ska ett särskilt åtgärdsprogram utarbetas i samarbete med föräldrarna.¹²² Programmet är till för att dels få en individuell spegling av de åtgärder som sätts in och dels för att det är lättare att få en ordentlig uppföljning av åtgärderna om det finns en plan och en tanke från början. Uppnås inte det eftersträvade resultatet genom aktuellt program är det enklare att modifiera detta om det finns nedskrivet vilka metoder och vägar som prövats och visat sig inte fungera.¹²³

3.3.3 Lärarnas ansvar

Läraren sitter i en ställning som är unik i förhållande till eleven. De samspelar direkt med eleverna och är den personal som har störst kontakt med dem. Detta gör att lärare har stor del i att elever mår bra. Det är upp till läraren att vara uppmärksam på eleverna samt att involvera dem i skolan så att de genom sitt elevinflytande känner positivt för skolan.¹²⁴ Inflytande i

---

¹¹⁵ 3 kap. 4 § grundskoleförordningen.

¹¹⁶ 3 kap. 5 § grundskoleförordningen.

¹¹⁷ Erdis, Mare; Juridik för pedagoger s. 58.

¹¹⁸ 6 kap. 9 § grundskoleförordningen.

¹¹⁹ 6 kap. 10 § grundskoleförordningen.

¹²⁰ 5 kap grundskoleförordningen.

¹²¹ 5 kap. 1 § grundskoleförordningen.

¹²² 5 kap. 1 § 3 st. grundskoleförordningen.

¹²³ Djurstedt Bengt, Kastan Agnes; Skollagen med kommentarer s.153 f.

¹²⁴ 3 kap. 6 § grundskoleförordningen.

skolan ökar ansvarskänslan och känslan för samhörighet och delaktighet, vilket är en bra grund att stå på för att få en trevlig och mobbingfri tillvaro i skolan. En stor del i lärarens ansvar är också att kontakten med, och informationen till, föräldrarna fungerar fortlöpande och innehåller allt som kan vara av intresse för den elevens och även övriga elevers välmående.¹²⁵ Utvecklingssamtal en gång per termin, ska kompletteras med fortlöpande information som ska innehålla studieresultat och framförallt hur elevens beteende i skolan ser ut.¹²⁶ Ett bra informationsflöde och samarbete med föräldrarna kan många gånger förhindra att tråkiga situationer uppstår.

Förutom föreskrifter om skolgången, och stödåtgärder för eleverna finns det regler om disciplinära åtgärder i grundskoleförordningen.¹²⁷ Dessa regler ger skolan möjlighet att gå in och korrigera elever som brister i sitt beteende. Sådana olämpliga beteenden är till exempel störande uppförande på lektionstid, mobbing av andra elever och allmänt trotsande av lärarens tillsägelser. Grundskoleförordningen reglerar hur och i hur stor utsträckning en lärare får och ska agera då en elev beter sig illa i skolan. När en elev uppför sig olämpligt på skolan men utanför lektionstid får läraren ingripa endast genom att uppmana eleven att ändra sitt beteende och om det inte hjälper ska föräldrarna kontaktas.¹²⁸ Då eleven inte uppför sig önskvärt på lektionstid har läraren möjlighet att utestänga eleven från den pågående lektionen alternativt beordra att eleven ska stanna kvar i skolan efter skolslut, i högst en timma.¹²⁹ Upprepar eleven sitt beteende trots tillsägning ska läraren rapportera detta till rektor och hänskjuta frågan till behandling av elevvårdskonferensen.¹³⁰ Det är lärarens uppgift att delta i elevvårdskonferensen då det är en elev som denne är klassföreståndare till som är uppe för behandling, eller om ärendet på annat sätt berör läraren.¹³¹

3.3.4 Föräldrar och elever

Lärarna har under rektor ansvaret för att kontakten sköts mellan skolan och elevernas föräldrar men det är viktigt att föräldrarna ställer upp och samarbetar med skolan då situationen kräver det. Behöver en elev ett särskilt åtgärdsprogram ska det utvecklas i samarbete med föräldrarna.¹³² Utan föräldrarnas samarbete blir det svårt att åstadkomma den individuella spegling av åtgärdsprogrammet som ska eftersträvas enligt läroplanerna. Samarbetet med föräldrarna underlättar en uppföljning av situationen både i skolmiljö och i hemmiljö. Föräldrarna innehar information om elevernas privatliv som kan komma att påverka hur en elev agerar i skolan. Därför bör de upplysa lärare i skolan om händelser som kan antas påverka eleven så att

---

¹²⁵ 7 kap. 2 § grundskoleförordningen.

¹²⁶ Skollagen med kommentar s. 153.

¹²⁷ 6 kap. 9-10 §§ grundskoleförordningen.

¹²⁸ 6 kap. 9 1 st. § grundskoleförordningen.

¹²⁹ 6 kap. 9 2 st. § grundskoleförordningen.

¹³⁰ 6 kap. 10 § grundskoleförordningen.

¹³¹ 3 kap. 4 § 1 st. 3 p. grundskoleförordningen.

¹³² 5 kap. 1 § 3 st. grundskoleförordningen

lärarna har möjlighet att hålla ett vakande öga på och stötta eleven lite extra om det skulle behövas. Föräldrarna bör också hålla sig informerade om elevens agerande i skolan så att de kan gå in och hjälpa till då något verkar vara snett där.¹³³

Det finns inte skrivet någonstans att eleven ska uppträda på ett visst sätt, eller undvika att uppträda olämpligt i skolan. Däremot framgår det underförstått att vissa beteenden inte är tillåtna bland elever genom de disciplinära åtgärder,¹³⁴ som kan sättas in då eleven inte uppträder önskvärt.¹³⁵

3.3.5 Sammanfattning

Rektor beslutar om och sätter in stödåtgärder då sådana behövs, i samråd med den enskilde eleven och dennes föräldrar. Förutom föreskrifter om skolgång och stödåtgärder för eleverna finns det regler om disciplinära åtgärder i grundskoleförordningen. Varje skola ska ha en elevvårdskonferens där elevvårdsfrågor ska behandlas.

När en elev uppför sig olämpligt på skoltid utanför lektionstid, får läraren ingripa endast genom att uppmana eleven att ändra sitt beteende. Om det inte hjälper ska föräldrarna kontaktas. Upprepar eleven sitt beteende, trots tillsägning, ska läraren rapportera detta till rektor och hänskjuta frågan till behandling av elevvårdskonferensen. Konferensen ska efter upprepad kontakt och samarbete med vårdnadshavarna besluta om vilka åtgärder som är lämpliga i den enskilde elevens fall. Får inte åtgärderna avsedd effekt kan skolstyrelsen pröva ärendet. Det är upp till läraren att vara uppmärksam på eleverna samt att involvera dessa i skolan så att de genom sitt elevinflytande känner positivt för den. Kontakten med, och informationen till, föräldrarna ska fungera fortlöpande och innehålla allt som kan vara av intresse för den elevens och övriga elevers välmående. Utvecklingssamtal en gång per termin ska kompletteras med fortlöpande information om eleven.

Det är viktigt att föräldrarna ställer upp och samarbetar med skolan. De bör kontinuerligt upplysa lärare i skolan om händelser som kan antas påverka eleven samt hålla sig informerade om elevens agerande i skolan. Särskilda åtgärdsprogram för elever ska utvecklas i samarbete med föräldrarna.

3.4 Arbetsmiljölagen

Arbetsmiljölagen reglerar arbetsförhållanden och miljö på arbetsplatser i landet och till dessa räknas även skolan. Lagens ändamål är att förebygga att

---

¹³³ 7 kap. 2 § 2 st. grundskoleförordningen samt

Djurstedt Bengt, Kastan Agnes; Skollagen med kommentarer s. 153 f.

¹³⁴ 6 kap. 9-10 §§ grundskoleförordningen.

¹³⁵ Erdis, Mare; Juridik för pedagoger s. 25.

arbetstagare mår dåligt eller utsätts för risk för olycksfall i arbetet.¹³⁶ Eleverna på skolan jämföras med arbetstagare i arbetsmiljölagen.¹³⁷ Vem som är arbetsgivare kan dock diskuteras. Är eleverna arbetstagare så ligger det närmast till hands att betrakta lärarna som deras arbetsgivare. Dessa är arbetstagare under skolans ledning, rektor som i sin tur är anställd av kommunen. Flera av arbetsmiljölagens paragrafer blir därmed dubbeltydiga precis som de kan bli då de tillämpas på ett företag med chef, avdelningschef, gruppchef och så vidare.

3.4.1 Kommunens ansvar

Kommunens ansvar är som arbetsgivare till skolans rektor och även övriga anställda under denne. Ansvaret består i att se till så att arbetsmiljön är tillfredsställande och säker för arbetstagarna att vistas i.¹³⁸ Detta ansvar delegeras av kommunerna till den på skolan anställda personalen. Personalen på skolan har större inblick i skolan och dess miljö och kan därför lättare agera än kommunen. Kommunen ser dock till att den fysiska miljön, själva skolans byggnader är i lämpligt skick.¹³⁹ Det är troligt att trivseln på skolan och att det psykologiska samspelet mellan elever påverkas av skolans skick. Det faller dock utanför ramen för denna uppsats, då den behandlar det juridiska ansvaret i mobbingssituationer och inte psykologiska eller arbetsmiljörättsliga frågor.

3.4.2 Rektors ansvar

Rektor är skolans överhuvud och har ett arbetsledaransvar för skolan. Han ansvarar för att eleverna utser skyddsombud och att dessa får den utbildning som är nödvändig för att de ska kunna utföra skyddsombudsuppgiften på ett tillfredsställande sätt.¹⁴⁰ Rektor ska också se till att de elever som väljs får ledigt för att utföra sina uppgifter i egenskap av skyddsombud.

Skyddsombuden i sin tur har ett ansvar för att övervaka arbetsmiljön på skolan. Upptäcker de något som verkar farligt eller otillfredsställande, till exempel mobbing ska de vända sig till en vuxen, helst en vuxen med samma roll, dvs. skyddsombud på skolan så att dessa kan ta tag i och förändra de förhållanden som inte är bra.¹⁴¹

3.4.3 Lärarnas ansvar

Lärarna är de som står närmast över eleverna och de har ansvar för skolmiljön och för hur eleverna mår. Läraren ska se till att eleverna får

---

¹³⁶ 1 kap. 1 § arbetsmiljölagen.

¹³⁷ 1 kap. 3 § 1 p. arbetsmiljölagen.

¹³⁸ 1 kap. 1 § 1 st. och 2 § samt 3 kap. 2-2 a §§ arbetsmiljölagen.

¹³⁹ 3 kap. 2 § 3 st. arbetsmiljölagen.

¹⁴⁰ 6 kap. 17 § arbetsmiljölagen.

¹⁴¹ Boqvist m.fl.; Elevrätt – en bok om elevers rättigheter s. 74.

inflytande i skolan och att de efterlever de regler som skolan sätter upp för att få en så bra arbetsmiljö som möjligt.¹⁴²

3.4.4 Föräldrar och elever

Arbetsmiljölagen uttrycker att eleverna ska ha ett visst inflytande i skolan.¹⁴³ Eleverna förväntas samarbeta, följa de föreskrifter och vidta de åtgärder som skolan ställt upp för att göra skolan till en så trevlig och säker plats som möjligt.¹⁴⁴ De har rätt till elevskyddsombud som de själva väljer. De valda representanterna ska se till att elevernas intressen tillvaratas.¹⁴⁵ Föräldrarna till skolans elever omnämns inte alls i arbetsmiljölagen. De är som vårdnadshavare till barnen inte inblandade i arbetsplatsen skolan varken som arbetstagare eller arbetsgivare och har därför heller inget ansvar eller några rättigheter enligt denna lagstiftning.

3.4.5 Sammanfattning

Arbetsmiljölagen reglerar arbetsförhållandena och miljön på arbetsplatser i landet, bland annat i skolan. Lagens syfte är att förebygga att arbetstagare mår dåligt eller utsätts för alltför stor risk för olycksfall i arbetet. Kommunen är arbetsgivare till skolans rektor och övriga anställda under denne och ansvarar därmed för att de har en bra och säker arbetsmiljö att vistas i. Rektorn är skolans överhuvud och har ett arbetsledaransvar för skolan. Han har ansvaret för att eleverna utser skyddsombud och att dessa får nödvändig utbildning. Lärarna ansvarar för närmiljön på skolan och hur eleverna mår. Eleverna har rätt till ett visst inflytande men ska också efterleva de regler som skolan sätter upp. Föräldrarna till skolans elever omnämns inte alls i arbetsmiljölagen.

---

¹⁴² 2 kap. 1 § 3 st. och 3 kap. 1a- 4 §§ arbetsmiljölagen.

¹⁴³ 2 kap. 1 § 3 st. arbetsmiljölagen.

¹⁴⁴ 3 kap. 1a § arbetsmiljölagen.

¹⁴⁵ 6 kap. 17-18 §§ arbetsmiljölagen.

4 Ansvarsfördelning enligt rättspraxis

I detta kapitel kommer ansvarsfördelningen kring elever som inte mår bra i skolan att betraktas genom svensk rättspraxis. Domstolarnas domar och JO:s ämbetsberättelse går igenom. Läsaren ges en inblick i hur domstolarna och JO resonerar i de fall där skolan är inblandad på ett sätt som berör ansvarsfrågan kring skolans elever. För att kapitlet och fallen ska bli överskådliga har uppdelningen gjorts efter fallen och inte som i tidigare kapitel efter ansvarsområden för de olika inblandade.

4.1 Domstolsavgöranden

Fall, som har varit uppe till prövning i domstol och som kan belysa området eller är närliggande till området, går igenom. Då alla fallen inte prövats av HD är deras prejudicerande värde begränsat, men de åskådliggör ändå hur domstolar resonerar. Då endast ett rättsfall¹⁴⁶ gäller det rättsområde som behandlas i denna uppsats kompletteras redogörelsen av domstolspraxis med rättsfall som behandlar närliggande områden, när någon del av fallet kan belysa uppsatsens frågeställningar.

4.1.1 NJA 2001 s. 755 ”Grumsfallet”

Johanna Rosenqvists närvaro var dålig på grund av att hon inte mårde bra i skolan. Hennes närvaro var så låg att hon blev tvungen att gå om ett år. Rosenqvist stämde sin kommun då hon ansåg att det var deras ansvar att se till att skolmiljön var så bra att hon och andra elever kan klara av att följa undervisningen. Hon menade att kommunen på grund av skolans agerande, eller snarare brist på agerande, var skadeståndsskyldig genom det culpaansvar som ges uttryck för i skadeståndslagen (1972:207).¹⁴⁷ Fallet prövades i högsta domstolen i november år 2001 och var det första i sitt slag i Sverige. Det blev första gången som mobbing och skolpliktens inverkan på problemet behandlades.

Mobbingen av Rosenqvist tog sig uttryck i olika former av trakasserier som nedsättande kommentarer samt att hon uteslöts från klassens gemenskap. Jättestensskolan hade vid tiden för fallet ett relativt omfattande åtgärdsprogram mot mobbing på skolan.¹⁴⁸ Programmet innehöll tre olika nivåer. Åtgärder vidtogs på skolnivå, klassnivå samt på individnivå. Skolans åtgärdsprogram på skolnivå innehöll åtgärder för att förebygga mobbing i

---

¹⁴⁶ NJA 2001 s. 755 ”Grumsfallet”.

¹⁴⁷ 3 kap. 2 § skadeståndslagen.

¹⁴⁸ Bilaga A, utdelad på seminarium med kommunens ombud i fallet, Annika Gustavsson. Listningen användes som stöd för hur skolan agerat mot mobbing i fallet.

största allmänhet till exempel genom arbetsplaner mot mobbing, studiedagar samt att elever och föräldrar fick tycka till genom enkäter och föräldramöten. Dessutom hade skolan ett rastvaktssystem och något de kallade för kamratstödjare (kisar) för att få bättre insyn i mobbing som inträffade på skolan och därigenom kunna motverka den på ett tidigt stadium. På klassnivån fanns det ordningsregler som hade satts upp av klassföreståndaren för varje klass i samarbete med klassens elever. Det fördes diskussioner, i varje klass på skolan, om mobbing och om hur situationen var i just den klassen. Vid behov hölls dessutom extra klass- och föräldramöten. Uppdagades mobbing av en viss elev på skolan vidtogs individanpassade åtgärder. Sådana åtgärder var till exempel enskilda samtal med den mobbade och dennes föräldrar. Samtal fördes även med dem som utförde mobbingen för att försöka nå en bättring. Därutöver fanns det en rad olika insatser som skolan var beredda att utföra, om det blev nödvändigt i det individuella fallet.

När det efter samtal från modern uppdagades att Rosenqvist kände sig trakasserad och utstött, tog man upp problemet på individanpassad nivå. Individuella samtal hölls mellan klassföreståndaren och Rosenqvist själv, med hennes mor och med de mobbade eleverna. Samtal om Rosenqvists situation, genomfördes med övriga elever då dessa bidrog till att hon kände sig utstött. Skolan blandade även in de mobbade elevernas föräldrar i samtalen. Stora delar av skolans personal underrättades, allt ifrån rektor till rastvakter och lärare. Då samtal inte ledde till någon förbättring av Rosenqvists närvaro i skolan vidtogs ytterligare åtgärder för att hjälpa henne. Skolchefen hotade föräldrarna till Rosenqvist med vite om de inte kunde se till att hennes närvaro i skolan ökade och kuratorssamtal inleddes. Rosenqvist åtföljdes på rasterna av en särskild grupp bestående av skolpersonal, för att dessa skulle kunna ingripa då mobbingen av henne inträffade. Viteshotet verkställdes inte trots att närvaron bara blev sämre. Skolan upprättade ett individuellt schema för Rosenqvist, så att hon skulle kunna följa undervisningen utan att behöva ha kontakt med klassen och de elever som hon upplevde trakasserade henne. Undervisning i en liten grupp, möjlighet till att få undervisning helt enskilt och till slut även hemundervisning prövades, dock utan positiva resultat.

Förnyade samtal med de inblandade fick ingen synbar effekt på Rosenqvists närvaro i skolan. Hennes frånvaro ökade snarare än minskade och samtalen med kurator gav inga resultat. Rosenqvist svarade vid dessa tillfällen att hon hade det bra, trots att kurator kunde se på henne att allt inte stod rätt till. Modern valde att kontakta "Föreningen mot mobbing"¹⁴⁹ för att få hjälp. Skolverket kopplades därigenom in på fallet och de utredde Rosenqvists situation. Deras bedömning blev att skolan inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att klarlägga och bearbeta orsakerna till mobbingen av Rosenqvist. Detta grundades främst på att det inte fanns något skriftligt individanpassat

---

¹⁴⁹ En förening som verkar mot mobbing och som står i kontakt med skolverket och regeringen m.fl. De arbetar för att hjälpa individer och granskar skolornas arbete mot mobbing, främst efter tips, och rapporterar sedan uppåt.

åtgärdsprogram gällande henne. Skolverkets bedömning blev senare grundplattan för Rosenqvists stämning gentemot Grums kommun.

4.1.1.1 Domstolarnas resonemang

Rosenqvists fall prövades av tingsrätt, hovrätt och högsta domstolen. Kommunen var enligt alla tre instanserna rätt part. Instanserna menade också att det var ostridigt att Rosenqvist utsatts för kränkande behandling i form av mobbing och att det lett till att hon inte orkat delta i den vanliga undervisningen i skolan. I ansvarsfrågan kom domstolarna fram till olika beslut. TR gav Rosenqvist rätt och ansåg därmed att skolan inte på ett fullgott sätt sett till att Rosenqvist slapp undan den mobbing hon utsattes för. HovR och HD fann däremot att skolan och därmed kommunen gjort vad de kunnat för att förhindra att Rosenqvist mobbats och för att förebygga mobbing i allmänhet på skolan.¹⁵⁰

Hovrätten underströk att alla de åtgärder som vidtagits av skolan verkade ha haft till syfte att ge Rosenqvist en trygg skolgång. Bedömningen att skolan gjort vad som rimligen kunnat begäras sågs i ljuset av att skolan samarbetat med Rosenqvists mor och att hon var överens med skolan om att de åtgärder som sattes in var lämpliga. Även Rosenqvists egna önskemål hade enligt rätten uppfyllts så långt det var möjligt och därför hade skolan gjort vad som ankom på den. Enligt HovR var skälet till att åtgärderna misslyckats antagligen, precis som Rosenqvist själv angivit, att hon inte mårde tillräckligt bra för att klara av att delta i grupp- och privatundervisningen som vidtagits för hennes räkning.

Högsta domstolen uttryckte att culpaansvar innehåller ett krav på att skolan ska ha gjort vad som rimligen kan begäras för att förhindra mobbing. Åtgärder som inte är framgångsrika är inte obetydliga, tvärt om, sådana åtgärder kan medföra att skolan uppfyllt kravet på att göra vad som rimligen kan begäras. Utredningen i målet visade enligt HD att skolpersonalen gjort allvarliga försök att ta reda på vad som pågick och förhindra att Rosenqvist mobbades i skolan. HD fastslog vidare att mobbing är ett komplicerat socialt och psykologiskt fenomen och att det därför inte går att bestämma vad som är rätt och fel handlingsmodell eller i vilken ordning vissa åtgärder ska sättas in. Det som är avgörande är huruvida skolan har tagit problemet mobbing på allvar och därefter gjort vad de kunnat för att komma till rätta med problemet. HD:s slutsats blev liksom HovR:s att skolan gjort vad som rimligen kan begäras i den aktuella situationen.

Justitierådet Nyström var dock skiljaktig i domen och menade att skolans insatser inte varit tillräckliga. Den mobbade ska inte vara tvungen att medverka för att få hjälp. Skolans insatser var, enligt Nyström, alltför inriktade på Rosenqvist själv och hur man skulle få henne att delta i undervisningen. Istället borde skolan ha tagit på större allvar att mobbing

---

¹⁵⁰ För den intresserade läsaren kan det nämnas att i Norge har en man som tidigare mobbats i skolan fått 3,9 miljoner i skadestånd av Oslo kommun. (TOSLO-2000-03008).

faktiskt förekom på skolan och arbetat mer på att förebygga och förhindra det. ”Genom att inte angripa mobbingssituationen utan endast söka undanröja följderna av den har kommunen genom skolan förfarit felaktigt.”¹⁵¹ Nyström ansåg att skolans åtgärder: gruppundervisning, enskild undervisning och till och med hemundervisning snarare underströk Rosenqvists utanförskap i klassen. Åtgärderna skulle ha inriktats på att lösa samvarofrågan istället för undervisningsfrågan som bara var en följd av att samvaron inte fungerade.

4.1.1.2 Kort slutsats

Rosenqvists stämning innebar att frågan om kommunens huvudmannaskap och därmed dess ansvar för skolan och dess elever kom att ställas på sin spets. Det blev fråga om att utreda hur långt kommunens ansvar för elever i skolan sträcker sig. Indirekt blev det också fråga om vad och hur mycket, en skola och personalen som arbetar där, behöver göra för att förebygga mobbing i skolan. Domen ger svar på att kommunen faktiskt har ansvar för eleverna i skolan och att deras skolplikt uppfylls, även om det är skolan och dess personal som har möjlighet att aktivt motverka att eleverna far illa. Några direkta svar på vad som krävs av skolan och dess personal i händelse av att mobbing förekommer på en skola ger domen inte. Den ramar dock in vad som i åtminstone just denna specifika situation var tillräckligt för att motverka mobbing. Samtidigt kan man utläsa att domstolen anser att kraven på åtgärder mot mobbing bör sättas högt.¹⁵²

4.1.2 NJA 1984 s. 746 ”Stämjärnsålet”

Fallet behandlade ett kommunalt fritidshem som hade hand om barn, i åldrarna 7-12 år, efter skolans slut. En av pojkarna på fritidshemmet hade i ett obehållat rum, intill snickarrummet, lekt med verktyg och råkat skada ett annat barn i ögat så att denne förlorade synen på det ögat. Frågan i målet var om kommunen var ersättningsskyldig genom att personalen brustit i sin tillsyn, med tanke på verktygens förvaring, barnens ålder och deras sysselsättning.

Kommunen menade att tillsynen varit tillräcklig då barn ska ha möjlighet till självständiga aktiviteter i pedagogiskt och utbildande syfte i förhållande till mognad och ålder. Verktygen förvarades normalt sett i ett snickarum i ett olåst skåp på fritidshemmet, vilket var vanligt förekommande på fritidsverksamheter i kommunen vid tidpunkten för olyckan. Barnen hade

---

¹⁵¹ Målnr: T351-01 Bilaga 2.

¹⁵² Då händelserna utspelade sig gällde SFS (1980:64). Skolans ansvar mot mobbing kom till uttryck genom 1 kap. 2 §: ”Utbildning ska ge eleverna kunskaper och färdigheter samt i samarbete med hemmen främja deras harmoniska utveckling till ansvars-kännande människor och samhällsmedlemmar” Sedan dess har lagändringar gjort paragrafen tydligare (se under kapitlet om den svenska lagstiftningen.).

Även LPO -80 (den läroplan som var gällande då) gav uttryck för skolans roll under ”mål och riktlinjer”: ”Skolan ska fostra eleverna till insikt om att ingen människa får utsättas för förtryck och att ingen med problem och svårigheter får lämnas åt sitt öde”.

fått instruktioner om att verktygen skulle användas i det rummet och endast i snickeriskapande aktiviteter. En skada orsakad av att en pojke tar ut ett verktyg från ett bestämt rum och stoppar detta genom ett hål i väggen samtidigt som det på andra sidan väggen befinner sig en pojke som tittar genom hålet är osannolik. Kommunen menade att den var så osannolik att en normalt aktsam person inte kunnat förutse att det skulle kunna inträffa. Kommunen menade också att även om verktygen låsts in, kunde samma olycka ha inträffat med ett annat föremål, som till exempel en penna eller sax.

4.1.2.1 Domstolarnas resonemang

Alla tre instanserna var eniga och menade att kommunen kan hållas ansvarig för olyckan. Kombinationen av att en fritidsverksamhet har tillsynsplikt över många barn och att verktyg finns lätt tillgängliga för dem gör att ansvaret för barnen ökar. Förvaringen av verktygen i sig var inte otillfredsställande men medförde större krav på uppsyn jämfört med om verktygen hade förvarats inlåsta. Barnen på fritidshemmet hade tidigare vid flera tillfällen ertappats med att ha tagit ut verktygen från snickarrummet. Personalen borde därför ha insett att den undervisning barnen fått i fråga om hanteringen inte varit tillräcklig. Personal på skolor och fritidshem har ett stort ansvar för barnens välmående och säkerhet och domstolarna ansåg därför att övervakningen i fallet inte varit tillräcklig.

Högsta domstolen kommenterade dock att fritidsverksamhet är ägnad till att barn ska få tillfälle till stimulerande och utvecklande sysselsättning, utan att ständigt stå under bevakning. Personalen är inte så stor att de har möjlighet att följa vart och ett av barnen överallt. Det var enligt HD varken önskvärt eller genomförbart att barnen står under ständig uppsikt. Bästa sättet att undvika det ökade tillsynsansvaret skulle ha varit att förvara verktygen inlåsta så att de vuxna hade kontroll på när barnen använde sig av dem. Därmed hade personalens möjligheter att ingripa blivit större och olyckor som denna hade kunnat förhindras. Kommunens invändning om vad en normalt aktsam person kunnat förutse ansåg inte HD kunde frita dem från ansvar i detta fall. Inte heller invändningen att andra föremål skulle kunna orsaka samma skada fick gehör, då själva grundpoängen med verktyg var och är att dessa för att vara funktionella, ska vara vassa och hårda och kunna användas för att göra åverkan i det material som formas.

Två justitieråd var skiljaktiga och menade att principalansvaret endast kan göras gällande då personalen på fritidshemmet orsakat skadan genom fel eller försummelse, vilket de inte ansåg var fallet. De tog fasta på att det inom kommunens fritidsväsende var fullt normalt att förvara verktyg lätt åtkomliga för barn och att barn i fritidsbarnens ålder har ett stort behov av stimulans och att få experimentera. Barnen hade haft tillgång till verktyg från daghemmet de varit på innan de börjat skolan och de hade fått instruktioner om hur verktygen skulle hanteras. Det kan därför anses som naturligt att de hade tillgång till och möjlighet att oövervakat handskas med verktyg på fritidshemmet. Justitieråden menade att personalen inte varit

vållande till skadan genom fel eller försummelse och att kommunen därmed gick fri från ansvar.

4.1.2.2 Kort slutsats

Domen ger oss en bild av att de vuxna har ett stort ansvar för barnens säkerhet och välmående i skolor och på fritidshem. Olyckor som inträffar ligger ofta under personalens ansvar. Det krävs mycket för att övervaka barn och att något oväntat händer fritar inte från ansvar. Fallet ger oss möjlighet att dra en parallell till mobbing-situationer. Då skolpersonal blir varse mobbing eller tendenser till mobbing på en skola skulle deras tillsynsplikt öka och kraven på insatser likaså.

4.1.3 NJA 1988 s. 586 ”Nackgreppsmålet”

I detta fall gällde frågan om en lärare gjort sig skyldig till misshandel då han genom att först ha tagit tag i håret och senare genom flera nackgrepp fört en motsträvig elev med sig till rektorsexpeditionen. Läraren blev ombedd av en skolvärdinna att ingripa då ett antal elever ägnade sig åt äppelkastning i kapprummet utanför matsalen. När han kom till kapprummet såg han en elev kasta ett äpple samtidigt som det kom ännu ett äpple flygande från ett annat håll. Läraren dömde att det var eleven Larry B som kastat det andra äpplet och sa till de båda eleverna att följa med till rektorsexpeditionen. Larry B protesterade och menade att han inte hade kastat något äpple och därför inte tänkte följa med. Läraren fattade tag i Larry B:s hår vid nacken och förmådde honom att resa sig. Då Larry B inte frivilligt följde med nu heller, tog läraren honom i ett grepp kring nacken och föste honom mot expeditionen. Efter händelsen hade Larry B rodnad och smärta i nacken.

Tidigare har det funnits en uttrycklig stadga som säger att lärare inte får brukar våld mot elever i skolan.¹⁵³ Denna finns inte längre kvar eftersom den ansetts som obehövlig.¹⁵⁴ Eleverna står under skolans tillsyn på skoltid och lärare har därmed en rätt och skyldighet att vaka över och upprätthålla ordningen på skolan.¹⁵⁵ Det saknades då och saknas fortfarande regler, som anger hur en lärare får ingripa fysiskt mot en elev som inte betar sig lämpligt på skolan. Åklagaren menade därför att samma regler som gäller medborgare i allmänhet borde ha gällt för skolans personal också. Det skulle i så fall ha inneburit att våld var obefogat, såvida det inte rörde sig om en nöd- eller nödvärnssituation.

4.1.3.1 Domstolarnas bedömning

Tingsrätten friade läraren från misshandelsåtalet med motiveringen att en lärare har skyldighet att vaka över att eleverna inte uppträder störande på skolan. För att kunna fullgöra denna skyldighet kan det vara nödvändigt att

---

¹⁵³ 1958 års folkskolestadga (1958:399).

¹⁵⁴ DsU 1981:4 s. 58 f.

¹⁵⁵ 14 kap. 10 § skolförordningen (1971:235) (det var den förordning som då gällde för skolan).

en lärare har möjlighet att ta tag i en elev. Ett fasthållande med begränsad smärta till följd faller därför inte inom ramen för ringa misshandel enligt tingsrätten. Både HovR och HD dömde däremot läraren för ringa misshandel. De ansåg precis som tingsrätten att det finns tillfällen då en lärare ska kunna ta till ett visst mått av våld mot en ostyrig elev, men detta våld får aldrig vara större än som krävs för att uppnå syftet med att tvånget användes från början. I fallet var syftet i första hand att få ett slut på äppelkastningen och att upplösa en bråkig situation och i andra hand att få förövarna med till rektor för ett samtal. Våldet och tvånget mot Larry B framstod enligt domstolarna inte som helt obefogat, men ansågs vara kraftigare än vad som behövdes för att upplösa situationen och få eleverna med sig. Båda domstolarna dömde därför läraren för ringa misshandel men eftergav påföljd av brottet.

4.1.3.2 Kort slutsats

Domen beskriver ungefär hur stort fysiskt ingrepp en lärare får göra mot en elev. Ibland räcker det inte att prata en elev tillrätta, antingen då denna inte lyssnar eller då situationen är så stökig att lärarens ord drunknar i det allmänna larmet. I sådana och liknande fall öppnas, genom domstolens resonemang, en möjlighet för en lärare att ta till fysisk handling för att få eleven att lyssna, trots att det inte finns någon lagstadgad rätt. Det är dock viktigt att våldet inte går över vad som är nödvändigt för att nå syftet, och att våldet inte tas till som bestraffning.

4.1.4 Mål FT 8116-99 ”Isblocksfallet”

En flicka blev slagen av en större och äldre pojke under den tid de vistades tillsammans på fritidsverksamheten efter skolan. Fritidsverksamheten är en del av skolan och många föräldrar låter barnen stanna efter skolan för att få ytterligare tillsyn. Pojken hade speciella behov och var därför försedd med en personlig assistent under sin tid på skolan, men denna hade inte kunnat förhindra att flickan blev slagen. Föräldrarna och flickan själv menade att hon blivit slagen vid åtta tillfällen och stämde kommunen. Kommunen menade sig endast känna till två tillfällen: ett då pojken kastat isblock på flickan, då den personliga assistenten varit närvarande, men inte kunnat hindra att det inträffade, och ett då pojken sparkat på flickan. I fallet talades det inte om mobbing, då det rörde sig om enstaka negativa handlingar och inte hade den kontinuitet som krävs för att det ska handla om mobbing. Prövningen kom därför att istället gälla huruvida skolan eller fritidshemmet haft en tillsynsomsorg över barnen som var tillräcklig.

4.1.4.1 Domstolarnas bedömning

Både TR och HovR friade skolan och kommunen från ansvar då de ansågs ha tillsatt tillräckliga resurser för att förhindra liknande händelser. Pojken hade en person som för det mesta var närvarande och fungerade dels som personlig assistent, men också hade möjlighet att övervaka och ingripa då pojken var inblandad i oroligheter. Pojken fick regelbundna pedagogsamtal

och hade även samtal med rektor på skolan. Domstolarna menade att det inte rimligen kunde krävas att kommunen skulle ha vidtagit andra åtgärder än de som gjorts. Skolpersonalen fick dock en viss kritik, på grund av att de inte genast meddelat skolledningen då incidenterna inträffat.

4.1.4.2 Kort slutsats

Detta mål, liksom flera av de föregående, tydliggör gränserna för hur stor lärarnas och skolans övervakningsskyldighet är.

4.1.5 Mål T72-98 ”Skrubbfallet”

En flicka med svåra handikapp gick i särklass med individuellt anpassad undervisning för barn med handikapp. Föräldrarna accepterade inte att flickan sattes i specialskola, utan ville att hon skulle gå i en vanlig klass. Rektor på skolan motsatte sig att flickan skulle flyttas till en vanlig klass då hennes handikapp skulle göra det svårt för henne att följa undervisningen på ett tillfredsställande sätt där.

Föräldrarna fick sin vilja igenom och flickan började i en vanlig klass. Hennes behov av hjälp och stöd blev, som rektor trott, svårt att förena med att hon gick i den vanliga skolan, där personalen även hade den resterande klassens behov av uppmärksamhet att ta hänsyn till. Flickan fick en privat arbetsplats med hörselhjälp, vilken föräldrarna refererar till som en ”skrubb”. Föräldrarna ansåg inte att flickan kunde tillgodogöra sig undervisningen på ett bra sätt från sin ”skrubb”. I övrigt hölls flickans hjälpmedel inlåsta och endast läraren hade nyckel. Flickan var därmed beroende av assistans från läraren för att komma åt hjälpmedlen. Skolan anordnade inte heller någon APU (arbetsplatsundervisning) för henne, trots att föräldrarna efterfrågade detta.

Övriga elever klagade hos rektor och tyckte inte att det fungerade att flickan gick i klassen. Ett stormöte hölls och därefter gick hela klassen tillsammans med deras lärare och rektor hem till flickan för att prata om situationen. Deras hembesök urartade och ledde inte till någon förändring eller förbättring för vare sig flickan eller de andra eleverna i klassen.

4.1.5.1 Domstolens bedömning

Tingsrätten ansåg att kommunen var skadeståndsskyldig då flickan inte kunnat tillgodogöra sig undervisningen på ett fullgott sätt och därmed inte fått den undervisning hon enligt lagen hade rätt till. I fallet klargjordes att skolplikten är en rättighet. Alla elever har rätt att få utbildningen tillgodosedd, även om de lider av ett handikapp som gör det svårare för dem att följa undervisningen på samma sätt som icke handikappade.

4.1.5.2 Kort slutsats

Skolans och kommunens ansvar för eleverna och deras skolgång är stor. Föräldraansvaret för elever i skolan är subsidiärt kommunens och skolans. Det är skolans och kommunens skyldighet att genomföra en acceptabel

lösning som tillgodoser elevernas rätt till undervisning. Att föräldrarna inte godtar en lösning, som uppfyller kraven på skolgång från lagens sida, får inte stå i vägen för elevens bästa. Inte heller ekonomiska skäl får inverka på skolans åtgärder om det innebär att barnet inte får den hjälp det behöver för att kunna tillgodogöra sig undervisningen.

4.2 Justitieombudsmannens ämbetsberättelse

Justitieombudsmannens ämbetsberättelse innehåller en del fall som ligger inom eller nära det rättsområde som arbetet undersöker. I detta avsnitt ska ämbetsberättelser från 80-talet och fram till nu behandlas. JO har under de senaste tjugo åren haft en hel del ärenden rörande elever som blivit felbehandlade av personalen på skolan i olika situationer.

4.2.1 JO 1999/2000 Dnr. 4639-1997 ”Kontraktet”

Föräldrarna till en elev hade flera gånger påtalat att denne blev mobbad av tre pojkar på skolan. Trots samtal med de inblandade och deras föräldrar skedde, enligt den mobbade eleven, ingen förbättring. Skolan hade inte lagt märke till någon mobbing mellan dem och var därför extra vaksamma på just dessa pojkar efter samtalen. En lärare uppmärksammade en situation där en av pojkarna buade åt den mobbade eleven då denne gjorde mål i en fotbollsmatch. Läraren valde att ingripa och samtala med den buande eleven. Denne kallades till möte dagen därpå och blev där informerad om mobbing och ombedd att skriva på ett kontrakt där han bland annat fick ange vad som hade hänt och vad han skulle kunna göra i framtiden. På det sista skrev han: ”Jag kan vara schysst mot honom.”

Tanken bakom kontraktet var att få eleven att förstå att de vuxna på skolan vänder sig mot mobbing och att han nu uppmärksammats som mobbare. Dessutom skulle kontraktet överlämnas av eleven till föräldrarna och på så sätt informera dem om det inträffade. Förhoppningen var att relationerna på skolan skulle förbättras om eleverna blev medvetna om skolans inställning. Skolans normala åtgärdsprogram innehöll inte något om kontrakt, utan det var lärarens eget initiativ. Det ingick däremot i programmet att kalla mobbade elever till samtal utan att först kontakta vårdnadshavaren eller på annat sätt varna eleverna om att samtalen skulle komma att ske. Skolan valde medvetet att inte meddela föräldrarna då skolledningen ansåg sig tappa överraskningsmomentet, som det innebär att kalla till samtal utan att eleverna fått förbereda sig för det och därigenom kunnat prata ihop sig om lämpliga svar till lärarna.

4.2.1.1 Bedömning

I fallet uttryckte JO att det är viktigt att föräldrarna kopplas in och informeras så fort som möjligt och därefter löpande under hela tiden som deras barn är inblandade i något som diskuteras av de vuxna i skolan. JO menade att det normalt inte ska vara någon tidsfördröjning innan föräldrarna

kontaktas. Endast vid extraordinära förhållanden kan dröjsmål vara acceptabla. Övriga övriga momentet är inte ett skäligt undantag som får göras utan skolan borde omedelbart ha kontaktat föräldrarna i fallet. Skolan kritiserades också eftersom eleven i fallet behandlats som mobbar innan det konstaterats att denna hade mobbat någon, eller till och med att det hade förekommit att någon blivit mobbad. Elevens integritet är värd så mycket att en ordentlig undersökning bör göras innan slutsatser om det inträffade dras.

JO riktade också kritik mot förfarandet med ett kontrakt där eleven får ”erkänna” sig skyldig. Då det gäller underåriga och även äldre elever så gör deras beroendeställning till skolan att kontrakt är direkt olämpliga att använda. Uppgifter om vem som var inblandad och vad som inträffat bör skrivas ner i protokoll av skolan vid ledningssammanträden. Skolans skyldigheter att motverka mobbing och bekämpa andra kränkande beteenden, inom skolan, är långtgående. Skolans personal ska vara observant på signaler som kan tyda på mobbing och när tecken på mobbing eller trakasserier av något slag förekommer ska situationen inte bara utredas, utan det ska även vidtas kraftfulla åtgärder omedelbart.

4.2.2 JO 1999/2000 Dnr. 826-1997 ”Brevet”

En lärare misstänkte att en elev led av Aspergers syndrom, vilket läraren ville informera föräldrarna om. I ett oigenklistrat kuvert skickades denna information med eleven hem vid dagens slut. Läraren framförde i brevet också önskemål om att få förklara för eleven vad det var för fel på honom. Elevens moder reagerade skarpt dels eftersom läraren inte var läkare och därför inte borde uttala sig om vilka sjukdomar pojken eventuellt led av och dessutom på det sätt informationen skickats med eleven. Modern misstänkte att pojken öppnat och läst brevet, innan han överlämnat det till henne. Ett nyfiken barn kunde lätt komma åt informationen och det är inte ett lämpligt sätt för ett barn att få reda på att det eventuellt är sjukt.

4.2.2.1 Bedömnig

En nära kontakt och ett bra samarbete mellan skola och föräldrar är av stort värde enligt JO. Information bör kunna skickas med eleverna för att underlätta för skolan att hålla föräldrarna informerade om vad som händer allmänt i skolan, till exempel information om föräldramöten och liknande. Det är däremot inte lämpligt att känsliga ärenden, där föräldrarna ska kontaktas, sköts på samma sätt. Kontakten med föräldrar tas lämpligen direkt då det kan antas att informationen i kuvertet kan komma att skada barnet. Är det av vikt att informationen verkligen når föräldrarna bör skolan också tänka på att det finns en risk att barnet slarvar bort, glömmer eller avstår från att överlämna brevet.¹⁵⁶ Fallet är av intresse för uppsatsen främst därför att JO uttalar sig om samarbetet mellan föräldrar och skolan. Grundtanken om ”barnets bästa” framgår också då det ansågs kunna vara skadligt för barnet att ta del av uppgifterna i brevet och JO har kritiserat

---

¹⁵⁶ Jämför även med en artikel hittad på Internet: Bilaga B.

agerandet som gjort det lätt för barnet att komma över de skadliga uppgifterna.

4.2.3 JO 1998/99 Dnr. 352-1998 ”Polisanmälan”

Under en lektion uppförde sig en sjuårig elev illa och störde sina klasskamrater, då han istället för att sitta och arbeta sprang omkring i klassrummet. Läraren försökte förmå honom att sätta sig, vilket resulterade i att eleven började slå och sparka mot henne för att undkomma. Det hela slutade med en fraktur på lärarens tumme och rektor valde att polisanmäla händelsen.

4.2.3.1 Bedömning

JO börjar med att påpeka att det inte finns något formellt hinder att polisanmäla elever, oavsett deras ålder, i en sådan här situation. Grundtanken i svensk rätt är dock att ansvaret för lämpliga åtgärder mot barn och ungdom som begår brott i första hand vilar på socialtjänsten. I allmänhet bör polisanmälan inte förekomma om barnet inte fyllt tolv år, så länge det inte finns synnerliga skäl. Istället bör skolan själv utreda vad som inträffat och vidta lämpliga åtgärder och, om skäl föreligger, kontakta socialnämnden för vidare behandling. För att polis ska tillkallas bör det enligt tidigare förarbeten röra sig om ett ”*överlagt brott [...] som vittnar om en hög grad av hänsynslöshet eller grov tanklöshet i fråga om andra människors liv, hälsa eller egendom [...]*”.¹⁵⁷ Detta uttalande har JO hänvisat till i sin ämnesberättelse.

Förarbetsuttalandet står emellertid i strid med vad lagstiftaren senare gett uttryck för, så det kan eventuellt vara så att JO numera är av en annan uppfattning. I ett nyare förarbete sägs nämligen att skolan aktivt bör samarbeta med polis och socialtjänst. Lagstiftaren vill undvika att skolan sluter sig i en missriktad ambition att ”lösa sina egna problem”. Mobbing är ofta brottsliga handlingar och skolan får inte stå utanför lagen, utan denna gäller även där.¹⁵⁸ Av denna anledning bör detta fall läsas och tillämpas med stor försiktighet.

JO sätter i fallet gränser för skolans och lärarnas möjligheter att ingripa mot elever. Då en elev inte lyssnar på tillsägelser har en lärare begränsade möjligheter att agera. Genom JO-beslutet bör skolan själv, eller med hjälp av sociala myndigheter, sköta känsliga ärenden med eleverna, även då deras beteende är brottsligt i lagens mening. JO menar att polisanmälan ska ske ytterst restriktivt. Det framgår inte klart i fallet huruvida polisanmälan bör eller inte bör göras då till exempel mobbing, som många gånger är brottsligt, förekommer på skolan.

---

¹⁵⁷ Prop. 1983/84:187 s. 17.

¹⁵⁸ Prop. 1992/93:220 s. 87.

4.2.4 JO 1981/82 s. 368 “Stövlarna”

I en skola hade de problem med att eleverna kastade omkring varandras skor och gömde dem på skämt. Problemet diskuterades på ett föräldramöte och tillsammans tog föräldrar och lärare beslutet att en elev som kastar eller gömmer en annan elevs skor själv ska få gå hem utan skor på eftermiddagen. Eleverna informerades om beslutet och tyckte att det verkade bra. En dag ertappades en elev med att gömma skor för sina kamrater och skickades, av sin lärare, hem utan skor. Elevens mamma, som inte deltagit i föräldramötet, ansåg att det var förkastligt att bestraffa barnen och samtalande med skolledaren, skolpsykologen och läraren om det inträffade. Hon fick löfte om att det inte skulle hända igen att eleven fick gå hem utan skor. När eleven en vinterdag kastade runt kamraternas stövlar ställde dessa, utan lärarens vetskap, undan hans stövlar och han valde då att gå hem utan sina skor trots femtongradig kyla. Eleven sa till sin mamma att det var läraren som tagit stövlarna.

4.2.4.1 Bedömning

Först konstaterade JO att det inte är i enlighet med ”att bevara elevens integritet” att bestraffa dem genom att ta deras skor. Därefter uttalade JO att kontakten med föräldrarna är viktig och ska ske utan fördröjning. Trots det kan inte beslut som fattas av skolpersonal i samarbete med föräldrarna frita skolpersonalen från ansvar, då besluten visar sig vara lagstridiga. JO har slagit fast att ingripanden, som görs mot eleverna, alltid är skolans och dess befattningshavares ansvar, även om det var föräldrarnas beslut att sådana ingripanden mot eleverna skulle göras.

Föräldraansvaret för elever i skolan är subsidiärt. Skolan kan inte undgå ansvar genom att föräldrarna var ense med dem i hur ett ärende skulle hanteras. Samma princip gäller i fråga om elevens skolplikt som är kommunens ansvar. Motsätter sig föräldrarna lösningar som fungerar eller om föräldrarna är överens med skolan om åtgärder som senare visar sig inte fungera, är det ändå i första hand skola och kommun som har ansvar för eleven. Beslut bör därför tas främst med tanke på barnets bästa och inte föräldrarnas vilja, i de fall den inte är en bra lösning.¹⁵⁹

4.2.5 JO 1996/97 Dnr 2777-1995 ”Avstängning 1”

Genom hot, förföljelse och översitteri mot andra elever på skolan hade en elev förorsakat oro och oordning. Eleven ingick i en liten grupp av elever som styrde och kontrollerade övriga elever på skolan. En lärare var på hembesök hos eleven för att prata med, och informera, dennes föräldrar. Tillsammans upprättades ett samarbetsavtal och därefter var telefonkontakten tät, med 1-3 samtal i veckan, mellan skolan och

---

¹⁵⁹ Se även ”Skrubbfallet” och ”Skolstrejken” men uppmärksamma dock också ”Grumsfallet” där det sägs att föräldrarnas samtycke och ett bra samarbete kan medföra att kommunens insatser blir värda mer trots misslyckat resultat.

föräldrarna. Ett stormöte hölls dit alla föräldrarna till barnen i den styrande gruppen kallats att delta. Föräldrarna uppmanades att komma till skolan dagtid för att eleverna skulle lugna sig. Under en bildlektion skadade eleven en klasskamrat i ansiktet med ett vasst föremål. Händelsen polisanmälades och rektor beslutade om omedelbar avstängning av eleven.

4.2.5.1 Bedömning

Fallet rörde sig om en kollision mellan olika lagar, dels skollagstiftningen som stadgar skolplikt och dels arbetsmiljölagen som anger att arbetsgivaren ska vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga skaderisker för arbetstagarna. Skolförfattningarnas regler om vad som får och kan göras för att föra en elev till rätta är väl preciserade och dessutom uttömmande enligt JO. Skolan kan därför inte prioritera arbetsmiljöskalet för övriga elever på skolan genom att stänga av en elev i strid med skolförfattningarna för att komma tillrätta med problemet.

4.2.6 JO 1991/92 Dnr 1361-1990 ”Avstängning 2”

En åttaårig elev hade svårt att bete sig som en elev borde i skolan. Flera av de andra barnens föräldrar hade länge krävt att eleven inte skulle få gå kvar i klassen. Kraven ökade allteftersom tiden gick och elevens beteende inte förbättrades. Skolan försökte hitta samförstånds lösningar som både elevens föräldrar, skolans personal och de andra föräldrarna kunde acceptera. Elevens föräldrar samarbetade dock inte till de lösningar som erbjöds, varför skolan till slut ensidigt beslutade att eleven skulle få enskild undervisning fem timmar om dagen i andra lokaler än de övriga eleverna. Denna undervisning genomfördes endast en begränsad tid, då skolan ansåg att de behövde psykiatrisk hjälp för att utreda hur en lämplig undervisning skulle utformas för eleven. Utredningen drog ut på tiden och under tiden fick eleven ingen undervisning av skolan, utan föräldrarna försökte lära honom en del i det egna hemmet. Skolan ursäktade detta med att resurserna inte räckt till för att ge eleven någon undervisning, eftersom han inte kunde delta i den ordinarie undervisningen. De hävdade också att eleven stod under utredning och inte var i formell mening avstängd.

4.2.6.1 Bedömning

Huruvida avstängningen var ett formellt beslut eller inte, så innebär det beslut som togs i realiteten att eleven var förvisad från undervisningen under en avsevärd tid. Effekten av beslutet blev samma som om eleven hade stängts av från undervisningen. Då avstängning av grundskoleelev är lagstridigt var behandlingen av eleven i detta fall inte godtagbar. Skolplikten är inte bara elevens skyldighet utan också dennas absoluta rättighet och en elevs felaktiga, och i det aktuella fallet till och med våldsamma, beteende fråntar inte barnet denna rätt. Då skolan inte har möjlighet att själva genom särskola eller liknande alternativ lösa ohållbara situationer ska de anmäla förhållandet till skolstyrelsen som därmed åläggs

att lösa problemet. Pågående socialutredning fråntar inte skolstyrelsen ansvaret för att alla elever får den undervisning de är berättigade till.

4.2.7 JO 1989/90 s. 297 ”Skolstrejken”

Föräldrarna till barn som fått byta skola, då deras ursprungliga skola lagts ner, beslutade att genomföra en skolstrejk för att påverka kommunen till att öppna skolan igen. De sökte och fick tillstånd att själva bedriva undervisning i de gamla skollokalerna. Efter fyra års tid försökte föräldrarna igen få kommunen att öppna den nedlagda skolan, då antalet barn i byn ökat kraftigt. De klargjorde att de inte längre hade för avsikt att driva undervisningen av barnen. Skolan förblev dock nedlagd och barnen som fortfarande inte sändes till den nya skolan fick inte längre en tillfredsställande undervisning. Skolstyrelsen ålade föräldrarna att se till så att barnen infann sig i skolan för att få lagstadgad utbildning. Åläggandet efterföljdes inte och nya krav ställdes på föräldrarna att inställa barnen för undervisning i den nya skolan. Inte någon gång ålades föräldrarna vite.

4.2.7.1 Bedömning

Det primära ansvaret att tillse att barnen fullgör sin skolplikt delas enligt JO mellan skolstyrelsen och barnets vårdnadshavare. Vägrar vårdnadshavaren att se till att barnen kommer till skolan är det skolnämndens uppgift att höja vårdnadshavarnas incitament till att delta i ansvaret. Detta görs genom det vite som kan åläggas föräldrarna.¹⁶⁰ Det är inte alltid som vitet hjälper och i en sådan situation får skolstyrelsen inte sitta inaktiv och avvakta att föräldrarna genom vitespåtryckningarna ska ta sitt förnuft tillfånga, utan det krävs att andra åtgärder vidtas. Det är myndighetens ansvar att se till så att konflikten får en lösning och en skyndsamt sådan. Barnens rätt till skolgång måste på något sätt uppfyllas. I fallet riktade JO kritik mot skolstyrelsen och länskskolenämnden, då de inte trots att konflikten pågått i fem år, vare sig återinrättat skolan eller utnyttjat möjligheten att förelägga vite.

Ett drygt halvår senare redovisade inkomna skrivelser att barnen fortfarande var utan undervisning och JO tog upp ärendet till granskning på nytt. Föräldrarna hade ålagts att vid vite se till så att barnen närvarade i skolan, men de ansåg att striden om skolan var så viktig att de valde att fortsätta strejken. Förhållandena för barnen hade förvärrats då den i föräldrarnas regi drivna undervisningen upphört helt.

JO riktade kritik mot länskskolenämnden, då de inte agerat på annat sätt än genom utdömt vite och därefter avvaktat, trots att de inte fått önskat resultat. Föräldrarna hade klart meddelat att de inte tänkte skicka barnen till den nya skolan oavsett viten. Då borde inte nämnden ha lutat sig tillbaka och låtit tiden gå i hopp om att föräldrarna skulle ta sitt förnuft tillfånga. JO menade att det framstod som oförsvarbart att låta fem och ett halvt år gå, utan att barnen fått sin utbildning tillgodosedd av kommunen. Kommunens ansvar

---

¹⁶⁰ 3 kap. 16 § skollagen.

för barnens skolplikt är större än föräldrarnas. Det är upp till kommunen att se till så att föräldrarna medverkar. I ovanstående fall menade JO att samverkan skulle ha nåtts genom att öppna den gamla skolan igen. Kommunen ska ge alla barn utbildning. Det är deras ansvar att bryta bristen och se till så att skolplikten uppfylls och barnen får den undervisning de har rätt till, oavsett vad som krävs av kommunen och vilka resurser de har.

4.3 Sammanfattning

Domar från olika instanser i landet och JO:s beslut har gett en del svar då det gäller skolan, skolplikten och ansvaret för barnets välmående. Bland annat framgår det att barnens bästa alltid ska stå i centrum och att alla insatser som görs, ska göras med respekt för barnets integritet. Det framgår både i författning och i rättspraxis att kommunen har ett stort ansvar för eleverna i skolan och för att deras skolplikt uppfylls. Kommunen är skolans huvudman och därmed ansvarig för elevernas skolgång och de har ansvar för att elevernas välmående under skoltid sköts av skolans personal. Det primära ansvaret att tillse att barnen fullgör sin skolplikt delas mellan skolstyrelsen och barnets vårdnadshavare. Vägrar vårdnadshavaren att se till att barnen kommer till skolan är det skolnämndens uppgift att se till att vårdnadshavarnas incitament till att delta i ansvaret höjs. Det är myndigheten som har det yttersta ansvaret för att barnens rätt till skolgång på något sätt uppfylls. Lyckas de inte genom vite tvinga föräldrarna till samarbete krävs att kommunen finner andra vägar.¹⁶¹

Föräldraansvaret för elever i skolan är subsidiärt kommunens och skolans ansvar. Skolplikten är en rättighet liksom en skyldighet för barnen och alla elever har rätt att få sina utbildningsbehov tillgodosedda. Handikapp eller annan anledning som gör att de inte kan följa undervisningen i tillräcklig utsträckning minskar inte rätten till utbildning. Det är skolans och kommunens skyldighet att se till att den lösning för individen som genomförs är acceptabel och tillgodoser elevernas rätt till undervisning. Ekonomiska skäl, att eleven inte samarbetar eller att föräldrarna inte godtar en lösning, får inte stå i vägen för elevens bästa.¹⁶² Det är viktigt att föräldrarna kopplas in och informeras utan tidsfördröjning och därefter löpande under tiden deras barn är inblandade i något som utreds av de vuxna i skolan.¹⁶³ Beslut som fattas av skolpersonal i samarbete med föräldrarna fritar inte skolpersonalen från ansvar om dessa visar sig vara lagstridiga. Ingripanden som görs mot eleverna är alltid skolans och dess befattningshavares ansvar.¹⁶⁴

Lärare har en rätt och skyldighet att vaka över och upprätthålla ordningen på skolan. De ska ingripa om någon uppträder störande eller om en eller flera

---

¹⁶¹ ”Skolstrejken”.

¹⁶² ”Skrubbfallet”.

¹⁶³ ”Kontraktet”.

¹⁶⁴ ”Stövlarna”.

elever trakasserar någon annan elev. Många gånger kan det vara svårt för en lärare att nå fram till eleverna i bråkiga situationer. För att fullgöra sin skyldighet kan det vara nödvändigt att en lärare har möjlighet att ta tag i en elev. Det saknas regler som anger hur en lärare får ingripa fysiskt mot en elev, som inte betar sig lämpligt på skolan. Domstol har gett lärare ett visst, om än litet, utrymme för att med hjälp av fysisk kraft ingripa i stökiga situationer. Det är viktigt att våldet inte går över vad som är nödvändigt för att nå syftet med våldet och att det inte tas till i bestraffande syfte.¹⁶⁵

Kraven då det gäller skolornas åtgärder mot mobbing sätts högt. Personalen har ett culpaansvar som innehåller krav på att skolan ska ha gjort vad som rimligen kan begäras för att förhindra mobbing. Åtgärder som vidtas får dock inte gå utöver dem som lagen, och då framförallt skolförfattningarna, medger. Skolförfattningarnas regler, om vad som får och kan göras för att föra en elev till rätta, är väl preciserade och uttömmande.¹⁶⁶

Skolans skyldigheter, att motverka mobbing och bekämpa andra kränkande beteenden mellan elever inom skolan, är långtgående. Skolans personal ska vara observant på signaler som kan tyda på mobbing. När tecken på mobbing eller trakasserier av något slag förekommer, ska situationen inte bara utredas direkt, utan det ska även vidtas kraftfulla åtgärder omedelbart. Vid bedömning av huruvida skolan och dess personal gjort vad som rimligen kan begäras ska hänsyn tas till om skolan samarbetat med föräldrarna och om dessa är överens med skolan, om att de åtgärder som satts in är lämpliga. Även elevens egna önskemål ska så långt det är möjligt uppfyllas, för att skolan ska anses ha gjort vad som ankommer på den. Åtgärder som inte är framgångsrika är inte obetydliga, tvärt om kan sådana åtgärder medföra att skolan uppfyllt kravet på att göra vad som är rimligt att begära. Mobbing är ett komplicerat socialt och psykologiskt fenomen och det går därför inte att generellt fastställa vad som är rätt och fel handlingsmodell eller i vilken ordning olika åtgärder ska sättas in.¹⁶⁷

Kritik har riktats mot skolor som behandlat elever som mobbare, innan det klart konstaterats att dessa faktiskt har mobbat någon, eller till och med att det har förekommit att någon blivit mobbad. Elevens integritet är viktig och en ordentlig undersökning bör göras innan förhastade slutsatser om det inträffade, dras. Skolor bör inte heller använda kontrakt där eleven får ”erkänna” sig skyldig. Eleverna är minderåriga och i en beroendeställning till skolan och dess personal och kan uppleva att de är tvungna att skriva under. Uppgifter om mobbing bör dokumenteras och kan skrivas ner i protokoll förda av skolan vid ledningssammanträden¹⁶⁸

Fritidsverksamhet och skola ska ge barnen tillfälle till stimulerande och utvecklande sysselsättning utan att stå under bevakning. Det är varken

---

¹⁶⁵ ”Nackgreppsmålet”.

¹⁶⁶ ”Avstängning 1, 2”.

¹⁶⁷ ”Grumsfallet”.

¹⁶⁸ ”Kontraktet”.

önskvärt eller genomförbart att barnen står under ständig uppsikt. Lärarnas tillsynsplikt över barnen varierar med förhållandena på skolan/fritidsverksamheten. I ett fall uttalades att personalens tillsynsplikt ökade dels då verktyg förvarades åtkomliga för barnen och dels eftersom tidigare erfarenhet visat att barnen inte höll sig till de regler personalen satt upp kring verktygen och dess användning.¹⁶⁹ En parallell skulle kunna dras då skolpersonal blir varse mobbing eller tendenser till mobbing på en skola. Deras tillsynsplikt skulle då öka och kraven på insatser likaså.

---

¹⁶⁹ ”Stämjämnsfallet”.

5 Sammanställning och analys

I detta kapitel följer en sammanställning och analys av ansvarsfördelningen kring elever som inte mår bra i skolan. Det görs en utredning av vad som är bra, vad som fungerar till viss del och vad som inte fungerar alls. En kort allmän sammanfattning följs av en sammanställning och analys av ansvarsfördelningen. Kapitlet avslutas sedan med en slutlig sammanfattning av mina egna åsikter kring ansvarsfördelningen.

5.1 Allmänt

Skolplikten tvingar alla barn i vårt land att vistas i skolan under en mycket stor del av deras liv. Den är en rättighet liksom en skyldighet för barnen oavsett om de lider av ett handikapp eller det finns någon annan anledning till att de inte kan följa den normala undervisningen. De flesta elever utsätts för eller kommer i kontakt med mobbing på ett eller annat sätt under sin uppväxt. Mobbing är ett komplicerat socialt och psykologiskt fenomen. Det finns flera olika handlingsmodeller mot mobbing och det går inte att entydigt fastställa vad som är rätt och fel eller i vilken ordning olika åtgärder ska sättas in. Barnen har rätt till en trygg studiemiljö där de mår bra på precis samma sätt som en vuxen arbetstagare har rätt till en arbetsplats där de mår både fysiskt och psykiskt bra. De vuxna runtomkring barnen har ansvar för att barnen behandlas på rätt sätt och får den trygghet och den arbetsmiljö de har rätt till.

5.2 Ansvarsfördelningen

Upplägget under ansvarsfördelningen följer de olika inblandade parternas ansvarsområden. Kommunens ansvar inleder och följs därefter av rektor, lärare, eleven själv och till sist dennes föräldrar. Varje parts ansvar så som det går att utläsa ur författning och praxis sammanställs och analyseras.

5.2.1 Kommun

Det framgår i författning och praxis att kommunen har ett stort ansvar för eleverna i skolan och för att skolplikten uppfylls. Kommunen är skolans huvudman och därmed ytterst ansvarig för elevernas skolgång. Ansvaret för att skolorna sköts är kommunens och de har därmed ett arbetsgivaransvar över rektor, lärare och elever. Kommunen verkar genom barn- och utbildningsnämnd. Den ansvarar för att skolans arbetsmiljö är bra både för de anställda och eleverna att vistas i framförallt fysiskt men de har även ansvar för den psykiska hälsan på skolorna. Eftersom kommunen inte närvarar på skolorna blir ansvaret övergripande och innebär att de ska se till att rektorer och övrig personal gör vad som åligger dem.

Förutom arbetsgivaransvaret har kommunen även en tillsynsplikt över att barnens skolplikt fullgörs. Det primära ansvaret över att barnen fullgör sin skolplikt delas mellan skolstyrelsen och barnets vårdnadshavare. Vägrar vårdnadshavaren att se till att barnen kommer till skolan, är det skolnämndens uppgift att öka vårdnadshavarnas incitament genom vitesföreläggande. Det är kommunen som har det yttersta ansvaret för att barnens skolgång på något sätt fylls, vilket innebär att föräldraansvaret är subsidiärt kommunens. Det är skolans och kommunens skyldighet att se till att den lösning för individen som genomförs är acceptabel och tillgodoser elevens rätt till undervisning. Ekonomiska skäl, att eleven inte samarbetar eller att föräldrarna inte godtar en lösning, får inte stå i vägen för elevens bästa.

Författningarna ställer höga krav på kommunen, men det direkta inflytande de har i skolan är litet. Istället är kommunen tvungen att lita på att personal de anställer i skolan utför sitt arbete på ett bra sätt. Det är viktigt att en specifik part kan pekats ut som ytterst ansvarig varför det är bra att kraven på kommunen ställs högt. Ansvaret för eleverna ska tas på allvar och någon måste kunna hållas ansvarig när en elev far illa. Nackdelen är att kommunen inte är en part som eleven ser eller ens känner till, vilket gör att elevens rättigheter kan falla mellan stolarna. Vikten av att eleverna informeras om sina rättigheter ökar därmed.

5.2.2 Rektor

Liksom kommunen har rektor ett övergripande ansvar som inkluderar ett ansvar för att lärarna har möjlighet att utföra sina arbeten på ett bra sätt. Rektor ansvarar för att undervisningen följer statsmakternas riktlinjer. De ska förutom leda skolans personal också se till att lärarna tar ansvar för att skolans fostrande roll utövas på raster, under måltider och lektionstid. Nationella mål ska följas och den lokala arbetsplanen, som utformats av rektor, ska användas av skolans anställda och elever, under rektors ansvar. Kommunikation mellan lärare, elever, föräldrar och rektor är viktig och ligger under rektors ansvarsområde. Ett handlingsprogram gällande arbetet mot mobbing ska utformas under rektors ansvar. Programmet ska omfatta både förebyggande och akuta åtgärder, samt en strategi för hur och när en uppföljning och utvärdering ska genomföras. Under rektors ansvar ligger även att eleverna utser skyddsombud och att dessa får nödvändig utbildning. Till sist är det rektors uppgift att se till att personalen på skolan är kompetent och utbildad.

Rektor ska leda arbetet och finnas till hands för de lärare som behöver stöd och hjälp i sitt arbete, med eleverna. Många rektorer har idag ansvar över ett rektorsområde som omfattar flera skolor och då försvåras deras arbete avsevärt. Det vore önskvärt att rektor stod skolan så nära att han eller hon känner till eleverna och att dessa känner sin rektor. Kan rektor gå in i konflikter och backa upp lärare då det behövs och genom sin auktoritet ge

stöd åt lärarens insatser mot eleven kommer elevernas respekt för lärarna att öka.

Skolförfattningarna är bra då de uppmanar alla skolor att genom rektor utveckla ett åtgärdsprogram mot mobbing men kvalitén på åtgärdsprogrammen varierar kraftigt från skola till skola. Många skolor saknar till och med program helt. Det borde tas fram enhetliga riktlinjer för åtgärdsprogrammen, ett slags minimum för vad en skola ska göra för de mobbade eleverna. Nackdelen med det är att många skolor då följer precis det lag eller förordning anger som minimum. Det blir i sådana fall svårare att komma åt de skolor som inte lyckas motverka mobbingen tillräckligt för att eleverna på skolan ska må bra. Idag råder dock en stor osäkerhet rörande vad som krävs av skolor och det är inte bättre för eleverna i längden. Därför borde minimigränser för vad, och riktlinjer för hur en skola ska agera mot mobbing uttryckligen anges i författningarna. Dessutom borde bättre och framförallt fler kontroller av skolornas skötsel av eleverna och problemet mobbing ske.

5.2.3 Lärare

Lärarna på skolan är de som har störst möjlighet att upptäcka och ingripa då miljön inte är bra för barnen. De har det direkta ansvaret för närmiljön. Skolan ska genom lärarna verka för att alla elever har en medvetenhet om sina rättigheter liksom om sina skyldigheter. Främlingsfientlighet och intolerans ska bemötas med kunskap. Eleverna ska ges möjlighet att uttrycka sina åsikter i öppna diskussioner med lärare och med varandra. De ska lära sig empati samt att ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra människor. Lärarnas viktigaste uppgifter är att visa att alla människor är värdefulla, att verka mot mobbing och rasism samt att arbeta för jämställdhet i skolan. De ska ingripa när mobbing inträffar men också arbeta förebyggande för att undvika att elever far illa. Tillsammans med eleverna förväntas lärarna utveckla ett eget, på skolan gällande, regelverk för hur arbetet mot mobbing och samvaron, i den egna klassen och på hela skolan ska fungera friktionsfritt. Lärarna ska inte bara agera kraftfullt mot mobbing och trakasserier utan även fungera som förebilder för eleverna.

Personalen på skolan har ett culpaansvar som innehåller krav på att skolan gör vad som rimligen kan begäras för att förhindra mobbing. Skolförfattningarnas regler om vad som får och kan göras för att föra en elev till rätta är väl preciserat och dessutom uttömmande. Åtgärder som vidtas får inte gå utöver dem som lagen och då framförallt skolförfattningarna medger. Skolans personal ska vara observant på signaler som kan tyda på mobbing. När tecken på mobbing eller trakasserier av något slag förekommer ska situationen inte bara utredas direkt utan det ska också vidtas kraftfulla åtgärder omedelbart. Åtgärder som inte är framgångsrika är för den skull inte obetydliga, tvärt om, sådana åtgärder kan medföra att skolan uppfyllt kravet på att göra vad som rimligen kan begäras. Vid bedömningen av huruvida skolan och dess personal gjort vad som

rimligen kan begäras, ska hänsyn tas till om skolan samarbetat med föräldrarna. Är dessa överens med skolan om att de åtgärder som satts in är lämpliga och elevens egna önskemål så långt det är möjligt uppfyllts anses skolan ha gjort vad som ankommer på dem. Åtgärderna får dock inte vara lagstridiga, för i så fall kan inte föräldrarnas eller elevernas samtycke frita skolan från ansvar. Lagstridiga beslut ska aldrig följas av lärare och skolledning. Ingripanden som görs mot eleverna är alltid skolans och dess befattningshavares ansvar.

Det kan vara svårt för lärare att upptäcka att mobbing förekommer och deras incitament att ingripa hade antagligen ökat om de hade hållits personligen ansvariga för elevernas välmående. Då läraren missköter sitt arbete finns det emellertid en arbetsrättslig lagstiftning som kan anses vara fullt tillräcklig för att få dem att sköta sitt arbete efter bästa förmåga. Mobbing är diffust och arbetsmetoderna många och det är svårt för lärare att veta vad som är en tillräckligt stor insats om mobbingen inte upphör. Risken är att åtgärder inte vidtas i tillräcklig utsträckning om reglerna är oklara.

Skolan och dess personal får inte utpeka elever som mobbare innan det konstaterats att dessa har mobbat någon, och att det har förekommit att någon blivit mobbad. Elevens integritet är viktig och en ordentlig undersökning bör göras innan slutsatser om inträffade händelser dras. Kontrakt, där eleven får ”erkänna” sig skyldig bör inte användas. Eleverna är minderåriga och i en beroendeställning till skolan och dess personal och lätt kan uppleva det som att de är tvungna att skriva under.

Författningarna innehåller formuleringar som till viss del beskriver hur en lärare förväntas arbeta mot mobbing i skolan. När en elev uppför sig olämpligt får läraren endast ingripa genom att uppmana eleven att ändra sitt beteende och genom att kontakta föräldrarna. Känner läraren att han inte når fram på detta sätt ska han rapportera det till rektor och hänskjuta frågan till behandling av elevvårdskonferensen. Lärarna ska efterleva författningarna annars begår de tjänstefel. Det är inte alltid så enkelt att prata en elev tillrätta. Att skapa en trevlig harmonisk miljö genom öppna diskussioner kan vara svårt att uppnå i praktiken. Jag har själv varit ute på skolor under hösten 2003 och studerat lärare och elevers samspel. Det var tydligt att eleverna ofta vände på klacken och gick/sprang sin väg då läraren försökte prata med honom eller henne om något som inträffat.

Lärare har en rätt och en skyldighet att vaka över och upprätthålla ordningen på skolan. De ska ingripa om någon uppträder störande eller om en eller flera elever trakasserar någon annan elev. Många gånger kan det vara svårt för en lärare att nå fram till eleverna i bråkiga situationer och för att kunna fullgöra sin skyldighet kan det vara nödvändigt att en lärare har möjlighet att ta tag i en elev. Då det saknas regler, som anger hur en lärare får ingripa fysiskt mot en elev som inte beter sig lämpligt på skolan har domstol gett lärare ett visst utrymme för att med hjälp av fysisk kraft ingripa i stökiga situationer. Det är viktigt att våldet inte går över vad som är nödvändigt för att nå syftet, och att det inte tas till i bestraffande syfte. Lärares rätt att ta tag

i en elev är en känslig fråga. Fysisk bestraffning har tidigare förbjudits både för föräldrar och för lärare. Det kan ibland vara nödvändigt att ta tag i och hålla fast en elev ett tag. Det är bra att det genom praxis har öppnats en viss möjlighet för detta. Någon uttrycklig rätt i lagen för lärare att ta tag i eleverna bör däremot inte finnas då det är lätt att en sådan rätt dras för långt och de kroppsliga ingreppen blir större än vad som är acceptabelt. Att lag och praxis inte går helt hand i hand gör emellertid att lärare får svårt att veta vad de får och inte får göra.

Den kontinuerliga kontakten med och informationen till föräldrarna är lärarens uppgift att sköta. Den ska innehålla allt som kan vara av intresse för den elevens och övriga elevers välmående. Utvecklingssamtal en gång per termin ska kompletteras med fortlöpande information om eleven. Det är viktigt att föräldrarna kopplas in och informeras utan tidsfördröjning och därefter under hela tiden som deras barn är inblandade i något som diskuteras av de vuxna i skolan. Då elevens bästa är beroende av ett bra samarbete mellan hemmet och skolan är det bra att det inte råder några oklarheter kring det informationsansvar lärarna har till elevens föräldrar. Det är viktigt att föräldrarna får information direkt från lärarna så inte eleverna själva förväntas berätta vad som händer i skolan. Barnens bild är färgad av egen inblandning och det är inte heller säkert att det ligger i barnets intresse att berätta något alls för föräldrarna. Lagstiftningen på området är fullgod då det kan förväntas att föräldrarna tar del i barnens liv och ser till att de får den information som de har rätt till.

5.2.4 Elever

Ansvar som eleverna har är inte stort och sanktionsmöjligheterna mot dem är minimala. Eleverna har ansvar för sina studier och sitt umgänge med andra elever och vuxna på skolan. De ska efterleva de regler som skolan sätter upp men har också rätt till ett visst inflytande på skolan. Ett större eget ansvar ska hjälpa barnen att agera rätt mot sina klasskamrater och lärare i skolan. Då läraren inte fullföljer alla sina åtaganden och efterlever lagen kan eleven påverka genom att i första hand prata med läraren och om det inte hjälper vända sig till rektor på skolan. Eleverna kan även vända sig till skolstyrelsen eller i sista hand skolverket, som övervakar skolorna, med sina klagomål. Föräldrarna kan också påtala brister för elevernas lärare eller rektor och stötta de elever som väljer att vända sig till högre instans.

Det går inte att få en mobbingfri miljö i skolan om eleverna inte samarbetar. Regleringar med medföljande sanktioner mot elever är dock ingen bra lösning. Inte heller bör det införas andra åtgärder, som till exempel avstängning av elever, för att komma tillrätta med problemet. Skolplikten är viktig och lägger en bra grund för ett jämlikt samhälle och förhindrar alltför stora samhällsklyftor. Lagen som gäller eleverna och deras rättigheter och skyldigheter är tillfredsställande. Deras ansvar får inte bli för stort då de är minderåriga och ännu inte hunnit få klart för sig hur samhället fungerar fullt

ut. De är beroende av information om rättigheter och skyldigheter varför ansvaret istället måste ligga på deras föräldrar och på skolan.

5.2.5 Föräldrar

Föräldrarna har ansvar för sina barn. Ansvaret sträcker sig också till skolans miljö, där en del av ansvaret tas över av personal på skolan. Lärare och föräldrar har ett ömsesidigt samarbets- och informationsansvar. Föräldrarna bör kontinuerligt upplysa lärare i skolan om händelser som kan antas påverka eleven samt hålla sig informerade om elevens agerande i skolan. För barnens bästa är det viktigt att detta fungerar friktionsfritt. Vid behov ska särskilda åtgärdsprogram utvecklas i samarbete mellan föräldrarna och skolans personal. Vårdnadshavarna har ansvar för att barnen fullgör sin skolplikt. Detta ansvar är belagt med vite. Det primära ansvaret för att barnen fullgör sin skolplikt delas mellan skolstyrelsen och barnets föräldrar.

Föräldrarna borde ha ett större ansvar för att deras barn inte mobbar eller trakasserar andra elever i skolan. Det är trots allt föräldrarna som uppfostrar barnen från det att dessa är små och som har det största inflytandet över barnen. Föräldrarna har även möjlighet att påverka barnens incitament till att samarbeta med lärarna i skolan för att skapa en trivsamt arbetsmiljö. De kan på ett helt annat sätt än skolan gå in med belöningsystem och negativa följder för ett visst beteende. Kraven på att föräldrarna samarbetar med skolan borde vara större och gälla även utöver informationsutbyte och skolplikt. Kanske skulle det finnas möjligheter för föräldrarna att närvara i skolan utan att de känner att arbetet försummas. Arbetslagstiftningen kunde innehålla en bestämmelse liknande ledighet för sjukt barn.

5.3 Sammanfattande slutkommentarer

Mobbing är ett allvarligt problem som orsakar skador på de unga i vårt samhälle och bör därför tas på största allvar av politiker och lagstiftare. Författningarna ställer krav på att skolan och dess personal ska upptäcka och motverka alla former av trakasserier, men den erbjuder inte något entydigt svar på hur det ska gå till. Arbetet mot mobbing bör börja tidigt, i barnens uppväxt i hemmen och därefter på dagis för att sedan följas upp i skolan. Lärarna har små möjligheter att förändra den grund som föräldrarna lagt redan innan barnet börjar skolan. Det vore önskvärt att lagen krävde mer av föräldrarna i arbetet mot mobbing, men i övrigt är den tillfredställande.

Ett problem är att författningarna säger en sak medan domstolar och JO inte alltid harmoniserar fullt ut med vad lagen säger. Till exempel finns det inte någon lagstadgad rätt för lärare att göra fysiska ingripanden gentemot eleverna, men HD har ändå uttalat att det i vissa fall kan finnas ett sådant behov. Ett annat exempel är att lagstiftaren och JO troligen inte är helt ense om hur långt ner i åldrarna polisanmälningar mot elever ska göras då de gör

sig skyldiga till brott i skolan. Då författningar och rättspraxis inte går helt hand i hand blir det ännu svårare för lärare och rektorer att veta hur de får och bör agera i skolan.

Att författningarna överlåter på kommuner och skolor att själva besluta hur och vilka åtgärder som ska vidtas är också ett problem. En stor osäkerhet råder i hur långtgående och hur många åtgärder som ska sättas in då en elev far illa. Det är inte bra att lagen är så otydlig att innehållet får fastställas genom praxis såsom nu delvis skett genom "Grumsfallet". Fallet gav inte svar fullt ut på vad som krävs av skolorna utan fastställde bara vad som i Rosenqvists fall varit tillräckligt. Det råder därför fortfarande ovisshet om hur mycket skolorna måste göra. Hur stora insatser som sätts in kring en mobbad elev är många gånger en ekonomisk fråga och då är det inte bra att skolorna inte vet vad och hur de ska agera. Lagstiftningen borde därför bli tydligare i vad en skola minst måste göra i mobbingssituationer. Förutom de regler som finns idag skulle minimigränser underlätta för lärarna i deras arbete mot mobbingen. Risken finns visserligen att skolorna då skulle begränsa sina insatser till precis de som lagen kräver men med en hög lägstanivå kompletterad av den lagstiftning vi har idag, skulle eleverna ändå få mer hjälp och därmed må bättre.

Många elever mår inte bra. Trots detta och trots att kommunen enligt lag har ett stort ansvar har endast ett begränsat antal mobbingfall varit uppe till prövning i domstol. Detta beror förmodligen främst på att elever inte får tillräcklig information om sina rättigheter. Skolans skyldighet att informera eleverna om rättigheter och skyldigheter är viktig. Det borde kontrolleras bättre att eleverna får den information de har rätt till samt att de förstår den fullt ut. Informationen borde kanske riktas till föräldrarna i första hand. De får sedan ta ansvar för att deras barn tar del av och förstår rättigheterna liksom skyldigheterna.

Sammantaget är lagstiftningen på området väl fungerande. De inblandade parternas ansvar för elevernas välmående i skolan ligger på en rimlig nivå, men det krävs att eleverna själva och deras föräldrar medverkar för att åtgärder och insatser ska få resultat.

Att "Grumsfallet" fick övriga kommuner och lärare att uppmärksamma problemet mer än tidigare är bra liksom att elever och deras föräldrar blev mer medvetna om sina rättigheter.

Bilaga A

Annika Gustavsson

26/10 2001

Jättestenskolans åtgärder 1992-1996

Skolnivå

- *Mobbingenkät 1994-06-23
- *Studiedag om mobbing
- *Arbete med att ta fram handlingsplan mot mobbing 1993--
- *Bättre rastvaktssystem
- *Allmänt föräldramöte
- *Införande av kamratstödjare "Kisar" 1993-
- *Evk-diskussioner om enskilda elever i behov av särskilt stöd
- *Studiecirkel om mobbing, Personal dagar om relationsfrågor
- *Externa föreläsare informerade om relationsfrågor, kurator + psykolog info

Klassnivå

- *Ordningsregler
- *Klf-genomgång av reglerna
- *Klf-diskussion om "hur man är mot varandra"
- *Klassråd tog upp kompisrelationer
- *Extra/akuta föräldramöten

Individnivå

- *Klf-samtal med elevens mor
- *Klf-samtal med eleven (Johanna)
- *Klf-samtal med andra elever i klassen (flickor/pojkar)
- *Klf-samtal med andra elevers föräldrar ÅK 7 92/93
- *Klf-samtal med speciallärare (Lignerikrona)
- *Klf-samtal med kisar
- *Klf-samtal med skolvärdinna
- *Klf-samtal med rektor
- *Skolledningens samtal med J:s mor, påstådda mobbare, deras föräldrar, kurator och klf okt 93
- *Tillsättande av en särskild grupp för att följa J - Rektor + kurator
- *Kurator 50-tal samtal med Johanna och mor
- *Samtal – skolpsykolog med J och mor
- *Upprättande av **individuellt schema** för Johanna, flera tillf.
- *Åtgärdsprogram Johanna 940610, uppföljning
- *Undervisning för J i liten grupp
- *Enskild undervisning för J
- *Hemundervisning ordnades för J av skolan
- *Psykoterapi skolan ordnade och bekostade för J
- *Anpassad studiegång för J, flera olika praktikplatser

Bilaga B

Hämtat från Internet 11 november 2003:

<http://w1.855.telia.com/~u85507520/tomelilla.html>

JO-kritik mot polisens agerande i mobbningsfall

Polisen i skånska Tomelilla får skarp kritik av Justitieombudsmannen, JO, efter en utredning om mobbning på en skola. Polisen förhörde skolbarn under tolv år utan att föräldrarna var närvarande.

Under hösten 1997 polisanmälades sex elever på Smedstorps skola i Tomelilla. Enligt anmälaren hade en elev utsatts för misshandel, ofredande och förolämpning på skolan.

När det blev dags för polisförhör underrättades föräldrarna aldrig personligen. I stället fick alla barn på skolan en lapp med sig hem som talade om att polisen skulle komma till skolan, skriver Ystads Allehanda. Det förde med sig att vissa föräldrar aldrig underrättades om förhören.

”Jag finner det högst anmärkningsvärt att polismyndigheten lade över ansvaret på att underrätta vårdnadshavaren på skolan och i sista hand på barnen själva”, skriver chefs-JO Claes Eklundh.

Barnen som förhöordes var mellan tio och tolv år gamla. Enligt JO borde problemen ha utretts av skolan och socialtjänsten. Polisen borde inte ha gjort någon utredning överhuvudtaget. (TT) 2000-01-18

[Artiklar](#)

[Index](#)

Källförteckning

Källor

- *DsU 1981:4
- *Prop. 1990/91:18 ”Ansvaret för skolan”
- *Prop. 1992/93:220 ”En ny läroplan”
- *Prop. 1997/98:6 ”Förskoleklass och andra skollagsfrågor”

Justitieombudsmannen

- *JO1981/82 s. 368
- *JO 1989/90 s. 297 Dnr. 800-1988, 1019-1988 och 133-1989
- *JO 1991/92 s. 373 Dnr. 1361-1990
- *JO 1996/97 Dnr. 2777-1995
- *JO 1998/99 Dnr. 352-1998
- *JO 1999/2000 s. 360 Dnr. 826-1997
- *JO 1999/2000 s. 350 Dnr. 4639-1997

Lagar

- *Arbetsmiljölöag SFS (1977:1160)
- *Brottsbalk SFS (1962:700)
- *Folkskolestadgan SFS (1958:399)
- *Förordning N 1998:14 om ändring i förordningen (SKOLFS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet
- *Föräldrabalk SFS (1949:381)
- *Grundskoleförordning SFS (1994:1194)
- *Skadeståndslag SFS (1972:207)
- *Skolförordning SFS (1971:235)
- *Skollag SFS (1980:64)
- *Skollag SFS (1985:1100)

Övriga källor

- *BO:s rapport och förslag mot mobbing ”Blunda inte för mobbningen!”, 1997
- *Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 80)
- *Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94)
- *Svensk facklitteratur; Skollagen i praktiken motiv och kommentarer, Borås 2000, sjätte upplagan

Internet

- 11/11 2003: <http://w1.855.telia.com/~u85507520/tomelilla.html> TT 2000-01-18

Litteraturförteckning

Litteratur

*Boqvist Emil, Johansson Niklas, Åborg Ylva; Elevrätt – en bok om elevers rättigheter, 7:e upplagan, Stockholm, 2003

*Djurstedt Bengt, Kastan Agnes; Skollagen och grundskoleförordningen med kommentarer Gymnasie och särskoleförordningen, Göteborg, 1995

*Erdis Mare; Juridik för pedagoger, andra upplagan, Lund, 2003

*Olweus Dan; Mobbning – Vad vi vet och vad vi kan göra, andra upplagan, Stockholm, 1986

*Olweus Dan; Undersökning om mobbing bland 17000 svenska elever, stencil 1985

*Tersmeden Erik, Werner Lars; Skollagstiftningens grunder Kommentarer till skollagen – motiv och praxis, Upplaga 1:1, Göteborg, 1995

Rättsfallsförteckning

Målnr. FT 8116-99 ”Isblocksfallet”

Målnr. T 72-98 ”Skrubbfallet”

NJA 1984 s. 746 ”Stämjärnsålet”

NJA 1988 s. 586 ”Nackgreppsmålet”

NJA 2001 s. 755 ”Grumsfallet” (T 351-01)

TOSLO-2000-03008